

**CORPUS
SCRIPTORUM HISTORIAE
BYZANTINAE.**

EDITIO EMENDATIORE ET COPIOSIOR,

CONSILIO

B. G. NIEBUHRII C. F.

INSTITUTA,

AUCTORITATE

**ACADEMIAE LITTERARUM REGIAE
BORUSSICAE**

CONTINUATA.

[Vol. XXVII]

MEROBAUDES ET CORIPPUS.

BONNAE

IMPENSIS ED. WEBERI

MDCCGXXXVI

Flavius

M E R O B A U D E S

ET

Flavius Cresconius

C O R I P P U S

RECOGNOVIT

(August) IMMANUEL BEKKERUS.

BONNAE

IMPENSIS ED. WEBBERI

MDCCGCXXXVI.

IMMANUELIS BEKKERI

PRAEFATIO.

Qui hoc volumine comprehenduntur poetae et aetate et argumento inter se similes, criticam tantum abest ut perinde habuerint propitiam, ut Merobaudes simul inventus sit et sollertissime tam emendatus quam suppletus, Corippi neutrum carmen, nec quod ante annos ducentos quinquaginta publicatum multorum industriam exercuit, nec quod nuper repertum ex unius manibus prodiit, aut facile satis aut tuto legatur. nec mireris iniquam Africanæ poeseos condicionem, si reputaveris fetus eius singulos singulis e libris provenisse, iisque nec valde bonis neque a quoquam inspectis post primos editores, homines litteratissimos illos quidem, sed qui Niebuhji ingenium non aequipararent. horum ego mediocritatem non evectorum locos corruptos paucos attigi et qui emendationem certam habere viderentur: plures Lachmanno restituendos commendavi, magna spe nec falsa. commentaria qualia inveni reliqui, nisi quod ordinem, sicubi minus commodus esset, immutavi, vel codicis Trivultiani lectiones textui subieci et quae Ruizius Dempsterus Barthius Rittershusius Vonckius Fogginius de eodem versu adscripserant non sum passus divelli. locos Virgilianos, quos plurimos attulit Mazzucchellius, indicavi, non totos posui. periochas alterius carminis invitus

servavi, Iohannidos abieci: quos ne quis forte desideret, initium infra posui.

Pellitur interea. secundus liber incipit, in quo auctor continuat a praecedente. nam supra narrato modo Mauro- rum bellandi per Iohannem suis, et descensi ad terram. Mauri qui erant per provincias, infestando ipsam et civitates, sentientes et videntes exercitum Romanorum, retrahunt se ad montes et ad fortilitios. et facit auctor duas comparationes, usque ibi: *quis mihi.*

Secundo invocat Iustinianum, quod ipsum adiuvet ad exprimendam multitudinem gentium Maurorum, usque ibi: *princeps init bellum.*

Tertio narrat qualiter Antalas princeps Maurorum, qui iam fuerat cum Romanis, init bellum. et dicit quomodo ipse convocat amicos, et distribuit populos, qui venerunt in eius auxilium, usque ibi: *iam fortis.*

Quarto dicit quomodo incipiunt aptare se ad bellandum, et dant ordinem, usque ibi: *auxilioque vocat.*

Quinto dicit quod Frexes, qui sunt gentes leves armati, incipiunt, et eos sequuntur alii, ut patet in littera, usque ibi: *hunc aggere celso.*

Sexto dicit quod Romani existentes in campo eorum fortificati respiciebant multitudinem Maurorum; et facit comparationem de locustis ad eos, usque ibi: *iamque pedem.*

Septimo incipiunt scaramociare, et ponuntur nomina duorum, faciens quandam comparationem de tempestate ventorum, usque ibi: *dentibus infremuit.*

Eiusdem pretii lemmata sunt e margine codicum ab editoribus sedulo relata; quae et ipsa resecaui.

Scrib. Berolini Id. Oct. a. 1835.

VIRIS CLARISSIMIS ET REVERENDISSIMIS
D O M N O
IOHANNI NEPOMUCENO HAUNTINGER
SUPREMO BIBLIOTHECAE SANGALLENSIS PRAEFECTO,
E T
D O M N O
ILDEPHONSO AB ARX
REGENTI SEMINARI
NIEBUHRIUS S. D.

Petii a vobis, viri clarissimi; ut mihi liceret nominibus vestris inscripta edere, quae in bibliotheca, quam ita custoditis ut, quoties ab eruditis fructus aliquis insignis inde percipiatur, id vobis gratissimum eveniat, vobis indicantibus legi exscripsique: non quod ignorarem quam sint ista exigua, ornatu quoque, quem ab accurata commentatione accipere possent, orbata: sed grati animi testificationem, singularisque observantiae pignus, qua vobis obstrictus sum, publicae exstare cupiebam. itaque pro eo quoque vobis gratias ago quod hoc a vobis impetrari sivistis. valet, viri clarissimi, amicique discedentis estote memores.

Scrib. Sangalli, pr. Id. Iulias 1825.

NIEBUHRII

DE FL. MEROBAUDE PRAEFATIO.

p. V **I**nter codices bibliothecae Sangallensis plures exstare rescriptos quaerenti mihi Arxius v. cl. indicavit; ac mox omnes collectos ad inspiciendum obtulit. etenim iam dudum accurate examinatis singulis codicibus, sicubi aliquid huius generis conspiceret, non solum id non inobservatum neglexerat, verum etiam, adhibito medicamento efficacissimo, quid olim scriptum fuisset investigaverat; itaque probe cognoverat, mihique indicavit, in reliquis quidem codicibus aut librorum sacrorum aut sanctorum patrum paginas deletas haberi, unum esse in quo carminis Latini reliquiae appareant: inter has, ubi litterarum ductus minus evanuerint, aliquot se legisse versus, quos neque memoria sibi in poetarum, quos classicos vocamus, libris indicaverit, neque quaerendo invenerit: ceterum se, propter debilitatam oculorum aciem, ab accuratiore inquisitione abstinere debuisse: eam se cupere ab aliquo institui, cui et visus firmior et usus tractandarum delectiarum membranarum sit.

Igitur non concedente solum sed hortante atque plaudente egregio viro opus aggressus sum: rem plane ut ipse mihi indicaverat inveni, ea scilicet quae his pagellis continentur inedita esse; legique redivivas litteras, ut in hoc negotio evenire solet, modo sine ullo labore, modo enixa oculorum animique contentione ae-

p. VI **g**errime assecutus evanidos ductus, erasis quae abluendo deleri non potuerant: nonnulla, post multiplices conatus, desperata reliqui. verum de codicum rescriptorum ratione, de qua saepe atque cum cura traditum est, plura dicere nihil attinet.

Paucis igitur quae de membranis, quibus haec fragmenta continentur, dicenda sunt, absolvam. octo folia sunt; quorum duo paria ad octavum discerpti libri quaternionem pertinent, primum scilicet atque sive secundum sive tertium eiusdem par: de duobus reliquis ne id quidem omni dubio caret ea ad unum eundemque quaternionem pertinere. cuncta folia, ut ad eandem modulum cum ceteris quae ad conficiendum novum codicem librarius congesserat redigerentur, aut a superiore aut ab inferiore ora resectis cum margine aliquot versibus, quorum numerus determinari nequit, deminutionem passa sunt: quod ad latitudinem attinet, in uno pari utriusque folii ora cum extremis versuum litteris abscissa est; in reliquis tribus, mutata ad angustioremodulum plicatura, alterum folium intonsum remansit, alterius paulo plus quadrante resectum fuit. membrana tenerima est: litterae, praeter subscriptionem praefationis, ex earum genere sunt quas vulgo unciales vocant; iis similes quibus Gaii institutiones scriptae sunt, ita decorae ut nihil possit videri elegantius. iam vero, ut hic codex mox post editum ab auctore panegyricum scriptus fuerit, tamen anno 446 recentior foret.

Auctoris nomen, si quidem solito more in superiore paginarum ora inscriptum exstabat, abscissum periit. qui si ad auream aetatem pertineret, levi negotio et minime fallacibus iudiciis agnosceretur: in ferrei aevi limine, temporibusque quorum omnis accuratior notitia interciderit, nihil certi statuere liceret, nisi unico fortunae munere monumentum in lucem prodisset quod omnem dubitationem tollere videtur. poetas qui post Claudianum, Aëtio rem publicam tenente, in praecipuo honore fuerint, Sidonius p. VII (ad Felicem, 9 278 — 302) tres enumerat; ac licet minime dubium sit longe plures eodem aevo se carminibus delectasse, iniuriam tamen faceret Arverno, erudito sane viro, si quis crederet eiusmodi poëmata, qualia sunt quorum reliquias hic legimus, ab illo nescio quibus aliis posthabita esse. dum vero inter hos nostrorum carminum auctorem quaerimus, excludendus est Bonifacii cliens Gallicanus: inter duos qui restant, Quintianum et Hispanum illum quem Sirmondus Merobaudem esse acute intellexit, incerti haesitaremus, nisi aliud argumentum accessisset. nam ille quidem Aëtii laudes cecinisse, hic statuae honore auctus esse dicitur; id quod utrumque in panegyrici auctorem con-

venit. sed quod litem dirimere dixi, hoc est: ante hos 10 annos, egestis ex Ulpii fori area ruderibus, inventa fuit basis statuæ Flavio Merobaudi cum luolento titulo positæ, quem cl. Fea, strenuissimus antiquitatis explorator, evulgavit eruditeque illustravit. Integrum apponam, quoniam libellum, quo exhibetur, paucis in Germania visum esse arbitror.

Fl. Merobaudi VS com. sc. — Fl. Merobaudi, aequè forti et docto viro, tam facere laudanda quam aliorum facta laudare præcipuo; castrensi experientia claro, facundia vel otiosorum studia supergresso; cui a crepundiis par virtutis et eloquentiæ cura ingenium, ita fortitudini ut doctrinæ natum, stilo et gladio pariter exercuit. nec in umbra vel latebris mentis vigorem scholari tantum otio torpere passus, inter arma litteris militabat, et in Alpibus acuebat eloquium. ideo illi cessit in præmium non verbena vilis, nec otiosæ hedera, honor capitis Heliconius, sed imago ære formata, quo rari exempli viros, seu in castris probatos seu optimos vatum, antiquitas honorabat. quod huic quo-

p. VIII *que cum augustissimis Roma principibus, Theodosio et Placido Valentiniano, rerum dominis, in foro Ulpio detulerunt; remunerantes in viro antiquas nobilitatis, novas gloriæ, vel industriam militarem vel carmen, cuius præconio gloria triumphali crevit imperio. — dedicata 4 Kal. Aug. cons. DD. NN. Theodosio 15 et Valentiniano 4.*

Iam vero quæ hio et in panegyrici præfatione leguntur ita plane gemina sunt, ut orator ex inscriptione, publico honoris monumento, laudes suas transtulisse videatur. hio legimus *imaginem ære formatam in præmium cessisse Merobaudi, illic victuro ære formatum oratorem; hio Romam cum principibus, illic Romam cum principe hunc honorem detulisse; hio eius præconio gloriæ triumphali crevisse imperio, illic pro laudibus Aëtii statuam decretam esse. ea dedicata fuit anno 485; consulatus, qui panegyrico ornatur, post undecim annos subsecutus est: verum summi quidem honoris nomen nuper sibi collatum esse; de tempore quo statuam acceperit nihil omnino memorat.*

Neque est quod suspicetur aliquis, fieri posse ut Quintianus, quem laudes Aëtii cecinisse constat, eodem honore ornatus fuerit: nam Sidonius, qui statuæ Merobaudi tributæ ut rei maxime ad memoriam insignis meminit, dum Quintianum hedera ter co-

ronatum esse dicit, maiorem honorem ei obtigisse haud dubie negat: hederæ autem coronam doctarum frontium præmium minus illustre fuisse ex allatis inscriptionis verbis patet; quem morem coronandorum poetarum cum poetæ ipsæ, cui semper aliquis honos mansit, etiam rudibus, quæ secuta sunt, sæculis perdurasse arbitror. denique statuae honorem perpaucis poetis oratoribusve tributum esse vel inde colligimus, quod et Sidonius et Idatius, in brevissima Merobaudis mentione, de eo præcipue verba fecerunt.

Itaque de panegyrico quidem Merobaudi vindicando, nisi quis omnino coniecturas ab his studiis pellit, quæ sine earum p. IX ope sæpe progredi nequeunt, vix quemquam dubitaturum esse arbitror; quo concesso, de eo tamen controversia moveri poterit, sintne ad eundem auctorem referenda minora carmina quæ præcedunt. verum ut id affirmemus et ipsa paginarum connexio suadet, et quod in panegyrico (v. 180) et in 4 carmine (v. 46) Aëtium puerum *mundi pretium* fuisse ait: tum sermo, quum v. gr. voce *primævus* ita delectetur poetæ, ut id in his paucis paginis ter occurrat. non tamen rem dissimulabo quæ summam difficultatem habere videatur: etenim, qui in panegyrico mores antiquos priscasque virtutes simul cum patriis sacris intercidisae criminetur, potestne inter Christianos censi? præsertim qui hoc ipsum pagani exprobrantibus verum esse negare solebant. contra autem in genethiaco, neque minus in elegis de triclinio Valentiniani imperatoris, de baptismate ea leguntur quæ Christianum auctorem prodere videantur. ego vero antea ex his laqueis ita me expediebam ut gentilem fuisse poetam censerem. sic enim argumentabar, ethnicos, fracta semel antiqua religione, potuisse sine sacrilegii reprehensione Christianorum sermonem simulare; idque eos fecisse Procopii exemplo in libellis de aedificiis probabam. atque ad hanc sacrorum confusionem, quam, ex quo Christiani dominabantur, calliditas suadebat, superstitionem præcessisse indicabam, quum iam inde a principiis ecclesiae gentiles Christiana sacra quasi Isiaca aut Mithriaca expeterent, ac præcipue baptismata oleique sacri in morbis unctionem. denique attendere iubebam quam parum orthodoxe dicta sint quæ de baptismate, sane non absque pia quadam elegantia, canit: nam qui (4 26) *deum, arcana laticum receptum unda, cri-*

mina pellere dicat, eum consubstantiationem aliquam divinae essentiae cum aqua in sacro lavacro adhibita sibi fingere monebam; id vero vix in Christianum cadere.

p. X Haec meditabar Sangalli, Sidonio Sirmondiano destitutus; quem si inspicere potuissem, tota argumentatio concidisset. carmen enim Merobaudis de Christo exstare docet doctissimus ille Sidonii enarrator. id hoc indicio facile in Fabricii collectione inveni, inscriptum *Merobaudis Hispani Scholastici*: porro hunc titulum in vetustissimo libro, ex quo Fabricius se edere dicit, ita scriptum exstitisse, nemo dubitabit. idem tamen poëma inter Claudiani quoque epigrammata exstat ("proles vera dei"), scilicet unum ex quattuor illis carminibus quae Io. Camers addidit, nemo alius hactenus, quum plurimi in conferendis Claudiani codicibus laborarint, in scriptis libris inveni; ac sane fieri potest ut Camers non codicis auctoritate sed coniectura, propter carmen Paschale, quod Claudiani esse crediderit, motus illi adscriberet quae eum auctorem habere nequeunt. Fabricius luculentum illud carmen a Camerte editum esse, editores Claudiani cuncti id, cum non spernenda lectionis varietate, apud Fabricium inveniri, pariter ignoraverunt.

Huius igitur tam manifesti ac non suspecti testimonii fidem cavillationibus elevare velle viro gravi indignum foret: nam ut inesse carmini quae parum orthodoxam opinionem prodant, Gesnero concedamus, ethnicum Christianae religionis mysteria ita accurate tractasse, quae Barthii opinio est (Adv. 17), nunquam nobis persuaderi sinemus. Itaque, quod unum superest, fateamur, quamquam non sine stupore, statuendum esse exstitisse sub Leone magno pontifice Christianos, qui quum ab impietate longe abessent, nihilominus quaedam ex illis criminibus quae maiores in fidem Christianam conferri indignabantur pro veris admitterent; atque in eorum numero esse Merobaudem.

p. XI Carmen quod inter opera Claudiani relatum vulgo obvium est, addere non placuit: eos vero quibus ad scriptos codices aditus patet, rogo hortorque ut quattuor illa carmina quae Camerti debentur sollicitè quaerant; ex quibus disticha de miraculis Christi pariter Merobaudem nostrum auctorem habere valde probabile est. imo idem de carmine Paschali suspicor: at carmen de Hercule prorsus diversum colorem habet.

De pretio anecdotorum editorem dicere periculosum est; neque magnopere metuo ne, vel silente me, Merobaudes meus contemnendus poeta videri possit. multa profecto his carminibus insunt fortiter cogitata, plurima eleganter dicta: nunquam ineptit; raro, id quod aevi vitium est, tumet. sit in hoc quaedam editoris *φιλοστογυλα*: tamen hanc reprehensionem non adeo vereor, ut non fatear cupere me eum Claudiano, cui aetati proximus est, poetica quoque laude vix inferiorem censi. scilicet, id quod inscriptionis elogium praedicat, ingenium armis pariter ac stilo exercuerat, plus in castris quam in scholarum otio versatus. in universum autem hoc tenendum est, illo saeculo quo orbis Romanus concidebat, longe plura amplioraque ingenia viguisse quam iis quae proxime praecesserant: summum enim discrimen, quo urgente uniuscuiusque privati hominis salus a rei publicae salute pendeat, animos ex diutino torpore excitatos graviorum rerum cogitationibus implebat; viros autem magnos in mediis periculis discriminibusque natos et factos, inter antiquarum virtutum ruinas eminentes, et quorum immensis laboribus reliquiae imperii sustinebantur, sincere et ex animo praedicabant admirabanturque. quippe Traiani aevo neque clades acceptae neque parti triumphus condicionem Italorum mutabant: verum a virtute et felicitate Aëtii eiusque prudentia pendeat, utrum Romae et in Italia secure viveretur, an barbarorum saevitia usque in remotissimos angulos grassaretur. huius aevi, in quo armorum gloria Aëtius ipse ac Bonifacius, pauloque iuniores p. XII Maiorianus et Sebastianus, florebat, viri vix ulli priorum saeculorum duci secundi; in quo non pauci senes superstites erant qui Claudianum audissent, et quod D. Augustinum quodammodo sibi tribuere poterat, huius, inquam, aevi nullum supererat ingenii monumentum; atque ipsa ingentia Aëtii facta, praeter brevissimam in chronicis mentionem, memoriae hominum fere erepta fuerunt. itaque singularis horum fragmentorum dos est, quod et ad rerum gestarum notitiam nonnihil conferunt, et aevum ipsum, qualesque illo tempore fuerint litterae hominesque eruditi, ante oculos sistunt.

Editoris officium, in huiusmodi reliquiis recensendis, vel praecipue circa supplementa versuum truncatorum versari libenter agnosco; eumque demum, qui ea quae fracta et deformata

invenit ad integritatem restituat, de scriptore, cuius salus tuenda divinitus ipsi obtigerit, bene mereri censeo: hoc etiam addo, me arbitrari esse admodum pauca in hoc genere, quae ingenii vis cum doctrina et gnava industria coniuncta assequi nequeat. iam vero hoc ita dico ut me ipsum condemnem, quippe qui praesertim panegyrici praefationem tot vulneribus confossam reliquerim: in eo tantum aliquid laudis mihi tribuo quod nihil posui de quo aliquo modo addubitari posse videretur. utinam acutiores eruditioresque in poeta non malo sanando artem ingeniumque exercere non dedignentur!

Restat ut paucis de codice dicam ad quem conficiendum Merobaudis reliquiae adhibitae fuerunt. is numero 908 designatur; saeculo nono scriptus vocabularium continet, ineditum quidem, sed minimi pretii; satis spissus, praeter pauca folia, totus rescriptus est, adhibitis diversissimorum librorum partibus. inter has, cum iis quae hic edo, facile eminent folia quae antiquissimae liturgiae partes exhibent; de quarum editione, quatenus legi poterunt, exorari se passurum esse Arxium confido. nemo autem, credo, reprehendet quod nugae spreverim quae non paucas paginas implent, de divinatione ex somniis, ut videtur, quattuor folia cum duorum segmentis ex codice Digestorum de mulomedicina, quae sub Vegetii nomine circumferuntur, primique eorum libri, supersunt. is codex, saeculo 7 aut 8 scriptus, ipse rescripta folia complectebatur: unum certe tabellionum scripturam sub Vegetianis elucentem clare prodit; qua quid contineatur expedire non potui. haec autem fragmenta cum Corbiensi antiquissimo codice, quatenus is propter lacunas conferri potest, fere usque ad minima conveniunt, nisi quod sermo semibarbarus plurimis locis aperte patet; cuiusmodi variantes is qui Corbiensem contulit fortasse cum aliis manifestis mendis enotare sprevit. reliqua ad epistolas Paulinas, versionemque Ieremiae prophetae a vulgata longe diversam, et sancti alicuius patris librum mihi ignotum pertinent.

Festinata priore huius libelli editione, pluribus locis in discriminandis litteris quae in membranis supersunt, quasque supplevi, erratum fuit: id tamen circa res adeo tenues versatur, ut de iteranda editione non cogitasset, nisi amici coniecturas mihi obtulissent, atque ipse earum difficultatum solutionem invenis-

sem quae me maxime torserant. eruditi, quorum egregia inventa profero, sunt Bluhmius, iam inter ICTos nobilitatus, et Comes Iacobus Leopardius, Recanatensis Picens; quem Italiae suae iam nunc conspicuum ornamentum esse popularibus meis nuntio, in diesque eum ad maiorem claritatem perventurum esse spondeo: ego vero, qui candidissimum praeclari adolescentis ingenium non secus quam egregiam doctrinam valde diligam, omni eius honore et incremento laetabor.

PETRI MAZZUCHELLII
AD CLARISSIMUM VIRUM
IOHANNEM IACOBUM MARCHIONEM
TRIVULTIUM
DE CORIPPI IOHANNIDE
P R A E F A T I O.

Tandem in conspectum Tuum, Clarissime Vir, Corippus Tuus, tamdiu abs Te exspectatus, venit. usque ab anno enim 1814, cum Tibi indicassem domi Tuae in Museo refertissimo rerum pretiosissimarum latere poemata illud *de bellis Libycis*, iamdiu desideratum a litteratis viris, statim significasti placere Tibi ut ego illud quam primum publici iuris facerem. tunc libenter hunc laborem suscepi, ne dicam potius temere atque imprudenter: primo namque conspectu codicis non animadverti eundem esse undeque et mancum et a manu imperitissima descriptum, ita ut opera indigeret editoris magis periti. In eo exscribendo solummodo cognovi non esse onus aptum humeris meis: sed nefas duxi non parere Tibi, cui tantum debeo. possem tam longae morae causas plures in medium afferre, inter quas non postremum tenet locum minus commoda valetudo, qua saepe utor: sed cum Tibi eadem sint plane perspectae, satius erit eas praeterire, etiam ne aliis videar potius tarditatem ingenii mei velle sic obtegere. atque illico orationem convertam ad ea brevibus quamque planissime potero explicanda, quae Te sensi cupere edoceri, quaeque tradidisti sibi lector iure quodammodo postulat in aditu ipso operis cuiuslibet, quod primo ex vetustis tenebris in

lucem profertur. dicam itaque primo de poematis huius a Corippo compositi existentia; deinde de codicibus, qui illud descriptum habebant, deque unico Tuo superstiti; postmodum de argumento poematis ipsius atque de utilitate ex eodem capienda praesertim ad historiam illustrandam, ac postremo de ratione quam secutus sum in eo edendo.

Corippum scripsisse hoc poema fassus est idem auctor in Fragmento (sive dedicatione) *Carminis in laudem Iustini Aug. minoris*, ubi v. 35 ait:

*quid Libycas gentes, quid Syrtica proelia dicam
iam libris completa meis?*

attamen non desunt alii testes. "testis est" enim (ut verbis utar Petri Francisci Foggini in *Praefatione* ad suum Corippum p. 11) "auctor anonymus, qui Cresconianam collectionem veterum canonum aliaque SS. patrum opuscula descripsit in membraceo ms. codice saec. 10 Romae in bibliotheca Vallicellana adservato, et nunc notato tom. 18, qui texens p. 136 opusculorum omnium a se descriptorum indicem, sub hoc titulo: *haec sunt quae in codice habentur*, ita incipit: *Concordia canonum a Cresconio Africano episcopo digesta sub capitulis trecentis. iste nimirum Cresconius bella et victorias, quas Iohannes Patricius apud Africam de Saracenis gessit, hexametris versibus descripsit sub libris* hanc notam" prosequitur Fogginius "iuris publici fecit Baronius (a. 527 n. 76), et iterum ex ipso codice descripsit ac recudit Mabillonius (It. Ital. p. 69)." arguit deinde Fogginius non immerito Chifletium et Coutantium, quorum prior in *praef. Opp. Ferrandi* et alter in *praef. ad Epistolas Romanorum pontificum* p. 2 § 7 n. 122 p. 105 affirmaverant, Baronium invenisse illam notam in ms. cod. Vaticano, et ex ipsa aetatem Cresconii collectoris canonum produxisse ad exitum saeculi 7, cum ex Anastasio Bibliothecario et Cedreno constet anno 3 Leon-
tium imperatoris, id est Christi 697, Arabes obtinuisse Africam, ex eaque expulsos fuisse ab altero Iohanne patricio illuc misso ab ipso Leontio. in utrumque autem errorem inciderant re vera Ger. Ioh. Vossius *de historicis Latinis* l. 3 part. 2 c. 3, Guil. Voellus in *praefatione ad Bibliothecam Iuris canonici veteris editam Lutetiae Parisiorum* anno 1661, et Emmanuel a Schelestrate in opere inscripto *Ecclesia Africana sub primatu Car-*

thaginiensi (Diss. 4 c. 7 n. 3 p. 317 et 319 ac seq. ed. Paris. 1679); ac plures alii in postremum tantum, nempe Baronius loco citato, Pagius in eundem Baronii locum et ad annum 696 n. 5; Labbens in *Conciliorum* t. 6 ed. Paris. 1671 col. 1381; Caveus in *Scriptor. Ecclesiast. historia litteraria* vol. 1 ed. Oxon. 1740 p. 600 a. 690; Oudinus in *Commentario de Scriptoribus Ecclesiasticis* t. 1 col. 1667 et seq. saec. 7 a. 690, qui etiam distinxit Corippum a Cresconio (ut fecerat Vossius, si conferas locum cit. cum eiusdem capite 5 libri 2 *de poetis Latinis*), illum auctorem dicens tantummodo poematis *de laudibus Iustini* et hunc *collectionis canonum*; Dupinius in *Nouvelle Bibliothèque des auteurs ecclésiastiques* t. 6 Mons 1694 p. 45; Ioh. Iac. Hoffmannus in *Lexico Universali* t. 1 p. 1013 ed. Lugd. Bat. 1698; Ceillerus in *Histoire des auteurs sacrés et ecclésiastiques* t. 17 Paris 1750 p. 757; Berardus in *praefatione ad Gratiani canones genuinos ab apocryphis discretos* Taurini 1752 p. 28; Ballerini in *Tractatu de antiquis collectionibus et collectoribus canonum ad Gratianum usque* p. 4 c. 3 in *Appendice ad S. Leonis Magni Opera* seu t. 3 Venet. 1757 p. 254; et alii fere omnes qui de *concordia canonum* Cresconii egerunt; quibus subscripsisse videtur Andres in eius opere *Dell' origine, de' progressi e dello stato attuale d' ogni letteratura parte seconda delle scienze ecclesiastiche libro terzo*, to. 21 edit. Venetae anni 1800 p. 46. iis accensendus est etiam Quadrius in opere cui titulus *Della storia e della ragione d' ogni poesia vol. quarto* (t. 6) Milano 1749 p. 147: de eo autem infra redibit sermo.

Sed hac in re sequenda omnino est opinio Foggini, qui p. 15 ait "aut minus veraciter aut saltem minus diligenter indicatum puto ab adnotatore" codicis Vallicellani "argumentum carminis *de bellis Libycis*, quod ei innotescebat Cresconii nomine inscriptum. si enim, quia tunc forte in ore vulgi celebrabatur praecipue insignis victoria quam recentius in Africa de Saracenis Iohannes patricius imperatore Leontio reportaverat, hanc ille victoriam Cresconiani carminis argumentum esse adserere intendit, falsitatis eum arguunt primi eiusdem carminis versus a Cuspiniano editi, qui bellum indicant vario ac diuturno Marte agitatum, cum e contrario bellum Saracenicum sub Leontio brevi temporis spatio confectum esse constet ex Anastasio Bibliothecario

et Cedreno si quis (p. 16) autem malit adnotatorem, secundum aetatis suae morem, Saracenorum nomine Africanas gentes appellasse, Africana licet bella sub Iustiniano gesta indicare voluerit, eum non fuisse mendacem dabo, sed in proprietate verborum minus diligentem dicam."

Hinc prudenter, ut ego arbitror, ipse Fogginius non tantam fidem mereri adnotatorem putat quantam passim ei tribuunt citati auctores, etiam dum affirmat Cresconium Corippum poëtam eundem esse ac illum Cresconium canonum collectorem, nec non hunc re vera fuisse episcopum. concedit enim sub Iustiniano vixisse utrumque, sed in *epistola collectioni praemissa ad Liberinum* aliquas deprehendit phrases quae *haud bene* (p. 15) *conveniunt episcopo ad episcopum scribenti.* hac in re nonnulli fortasse erunt quibus acquiescere placebit opinioni cl. Morcelli, qui in *Africa Christiana* (vol. 3 p. 321 et 329) testatur poëtam nostrum episcopum fuisse, nec non auctorem *breviarii et concordias canonum*, sub anno 571, etsi argumenta Fogginii non modo non digneat sed ne preferat quidem. re vera fateor, et quicumque poëma, quod iam primum utouque in lucem a me profertur, legerit, necum fateri debet, nihil esse in *Iohannide* quod episcopum dedecoret. nullum sane amorem profanum invenies eo in carmine, sed contra vere Christianum poëtam illud ubique redolet. imo, ut iam observavit Fogginius p. 21, *Corippo familiares erant sacrae litterae, quod eius versus ostendunt; in quibus plura ex illis imitatur.* hoc idem confirmat *Iohannis*, ita ut fere de hoc ipso poëmate dici queat quod Barthius de aliis eiusdem auctoris carminibus testatum reliquit lib. 21 *Adversar.* c. 2 col. 1014, nempe *phrasim sacram* in eo *singulis paginis apparere.* codices praeterea qui illud continebant, et de quibus mox subiiciendus est sermo, luculenter testantur Cresconium eiusdem esse auctorem. cum autem hoc nomen frequentissimum fuerit in Africa, ut vel ex ipso opere Morcelli patet, in quo 55 episcopos reperies sub Cresconii nomine praeter unum Cresconium, ex opinione Fogginii recedere nequeo. de *Flavii* praenomine nihil est quod dicam, nisi idem commune fuisse fere post Constantinianum saeculum apud Romanos et sub Romano imperio degentes. cognomen vero *Corippus* peculiare est nostro poëtae, nec ullum alium inveni hucusque eodem appellatum.

videtur autem id e Graeca lingua desumptum ex vocibus κόρος puer vel pullus aut niger, et ἵπκος equus; quasi dicas *equileus* vel *niger equus*, aut etiam puer id est *servus ab equis* vel *equiso*.

Etsi poema *de bellis Libycis* olim pluribus in codicibus descriptum exstiterit, de duobus tantum notitia ad eruditos viros pervenit: nam tertius Trivultianus hucusque latuit vel penitus ignotus exstitit, quamvis in plurium doctorum hominum manibus fuerit, ut infra docebo. antiquiorem codicem fuisse patet illum qui in bibliotheca monachorum Montis Casini diu fuit adservatus, nempe a saeculo 11 usque ad 16. "Petrus" namque "diaconus," ut ait Fogginius p. 10, "in Auctario ad Chronicon Casinense Leonis Marsicani, ubi inter libros quos describi curavit abbas Desiderius, ad Romanam cathedram postea evectus sub Victoris 2 nomine, *Cresconium* memorat *de bellis Libycis*. hunc codicem in bibliotheca monasterii Montis Casini adhuc superfuisse anno 1532 novi" (est idem Fogginius qui loquitur) "ex ms codice Vaticano 3961, qui indicem continet Casinensium mss Clementis 7 iussu confectum. sic enim in classe librorum grammaticalium legitur: *liber Cresconii incip. Victoris*." suspicatus erat Fogginius vel male indicatum hunc codicem fuisse vel mutilum exstitisse, cum teste Cuspiniano Budensis initium sumeret ab hisce verbis: *signa, duces* etc.: sed nunc patet neququam id esse. imo ex illa voce *Victoris* constat Casinensem codicem *praefationem* etiam habuisse, quam prae se fert quoque Trivultianus. utrum eadem carnerit ms Budensis, ex quo recitavit Cuspinianus priores quinque versus poematis eiusdem in suo *de Caesaribus et imperatoribus* libro, ubi de Iustiniano agit, nobis non liquet. etenim praeter titulum et illos quinque versus, ex quibus re vera incipit poema quique eiusdem argumentum nobis ante oculos ponunt, nihil aliud de illo ms Cuspinianus nobiscum communicavit. neutrum autem eorum codicum ad nos usque perdurasse, non immerito est dicendum, cum nondum poema illud tam diu expetitum in lucem venerit; nec adhuc sciri ab ullo potuit quid illis codicibus factum sit, quove pervenerint. de Casinensi enim Fogginius iam factus fuerat certior, ut ipse ait, a viro docto illius bibliothecae curatore, nullam ibi restare membranam quae Cresconii nomen prae se ferat, nullam in qua de

bellis Libyicis agatur. Angelus de Nuce, abbas et bibliothecarius Montis Casini, usque ab anno 1666, quo citatum illius monasterii *Chronicon* edidit, ad seriem librorum quos Desiderius describi curaverat, iure ac merito hanc notam apposuerat: *eorum plurimi supersunt, non tamen omnes, expilata non semel nostra bibliotheca.*

Nunc venio ad ms bibliothecae Budensis, quam magnis impensis Matthias Corvinus Hungariae rex quinquaginta milibus codicum, ut ferunt, adornaverat. ms illum vidit Ioh. Cuspinianus Budae, non autem in monasterio Montis Casini, ut perperam refert IAFabricius in utraque *Bibliotheca* sua *Latina*, illa nempe *veterum auctorum* et altera *mediae et infimae aetatis*, et post eum Polycarpus Leyserus in *Historia poëtarum et poëmatum mediæ aevi* p. 174, nec non auctor *Collectionis Pisauriensis omnium poëmatum* to. 6 p. 12; neque in Viennensi Austriae bibliotheca, ut falso coniecit Barthius in *Adversar.* 54 2 col. 2585; neque in *Bibliotheca Badensi*, ut minus recte legitur in *Appendice bibliothecae Conr. Gesneri* ab eo edita Turici a. 1555 p. 26 art. *Crastonius Gorippus*, et in eiusdem *Bibliothecae epitome per Iosiam Simlerum Tiguri* 1574 p. 149, ac eadem in *Epitome postremo amplificata per Ioh. Iac. Frisium* ibidem a. 1583 impressa p. 177. est autem observandum hoc in opere distinctum fuisse Crastonium Gorippum a Cresconio. illi tribuuntur *Iohannidos* libri uti exstantes in bibliotheca Badensi teste Cuspiniano, alteri vero *bella in Africa gesta sub Justiniano imp. carmine descripta* et *Concordia canonum*. porro ii hac in re nullo modo sunt audiendi, cum provocent ad librum Cuspiniani ipsius *de Caesaribus*. in hoc enim libro p. 176 ed. Basil. a. 1561 ita idem ait: *bellum vero Libycum, quod Ioannes contra Aphros gessit, Fl. Cresconius Gorippus* (sic eum vocat) *octo libris prosequutus est, quibus titulum fecit Iohannidos; quos in Regia bibliotheca Budae reperi. hi sic incipiunt:*

*signa, duces gentesque feras, Martisque ruinas,
insidias, stragesque virum durosque labores,
et Libyae clades, et fractos viribus hostes,
indictamque famem populis laticesque negatos,
utraque letifero turbantes castra tumultu.*

et reliqua. sane Nic. Gerbelius operi Cuspiniani *auctorum*, quos idem citat, praemisit *catalogum*, in quo legitur: *Crastonius Gorippus, qui libros Iohannidos scripsit, qui habentur in bibliotheca Budensi.* sic plane habet tum citata editio Basileensis tum altera Francofurti anni 1601, quae in bibliotheca nostra Ambrosiana prostant. principem editionem, quae tamen postuma exiit Argentorati anno 1540, re vera nondum vidi; sed cum ex eadem repetitae sint posteriores, non est cur aliquis putet novos editores ausos esse immutare textum auctoris. ideoque vel a prima editione operis Cuspiniani vel fortasse ab errore Gerbelli factum est, ut alii, nempe Simlerus et Gesnerus, *Crastonem* vocaverint *Cresconium* nostrum. eundem etiam *Crisconium* et *Crescentium* appellat Fabricius in citata *Bibliotheca mediae et infimae Latinitatis*, nec non *Crispum* INERYthraeus in *Pinacotheca* p. 25. porro Fabricius perperam culpam reiecit in Cuspinianum de falso *Crastonii* nomine. Christ. Damnius quoque scribebat Nic. Heinsio anno 1673 *Iohanneida Corippi in bibliotheca Budensi fuisse*, ut videre est in *Burmaliana Sylloge Epistolarum* to. 5 p. 217.

Sed quandonam, inquires, viderit Cuspinianus Iohannidem *Budae*, ut ipse ait, *in regia bibliotheca.* Nic. Gerbelius in *epistola ad lectorem data Argentorati kal. Augusti, ab anno redempti orbis 1540*, et praefixa operi Cuspiniani *de Caesaribus*, in qua affixa de vita auctoris congegit, haec de eodem ait: *imperator divus Maximilianus eum in senatum suum adscivit, eumque in Ungariam Boemiam Poloniamque oratorem misit annis duodecim continuis.* imo ipse Cuspinianus in epistola praemissa *diario suo de congressu Caesaris Maximiliani Augusti et trium regum, Hungariae Bohemiae et Poloniae, Vladislai Ludovici ac Sigismundi, in urbe Viennensi facto, 17 Iulii, a. Christi 1515*, Iacobo Vilinger scribebat ex Vienna vigesima Augusti: *quinque annis volvo hoc saxum, quibus vigesies et quater in Hungariam orator ivi.* in ipso quoque diario, quod exstat post cit. librum *de Caesaribus* p. 617; legitur: *remissus est itaque Cuspinianus a Buda ad Caesarem;* et paulo post: *praemissus est itaque Cuspinianus Budam.* hinc non ambigendam est vidisse Cuspinianum Budae codicem Corippi intra annos 1510 et 1515. hoc eodem tempore procul dubio Cuspinianus alios quoque codices ibidem consuluit: nam in suo *commentario in Aure-*

lū Cassiodori *Consules* ad annum Christi 410 p. 484 edit. Francofurti 1601 sic ait: *Budae in bibliotheca regia, dum illic oratorem Caes. Maximiliani apud Vladislauum regem agerem, miras vetustatis Procopium Graecum reperi, quem mihi rex mutuo dedit; in quo, cum conferrem cum Latino, multa desse observavi: tam laeet et mancus venit ad manus interpretis; quod et crebro lamentatur.*

Quid autem actum sit de illo codice Corippi, hucusque ignoratur. notum est enim, cum Solimanus 2 Turcarum imperator a. 1526 totam fere Hungariam suis armis subiecisset et Budam expugnauisset, celebrem illam bibliothecam, a Matthia Corvino Hungariae rege, ut iam dixi, coadunatam, direptam fuisse varieque distractam. hinc illius codices plures in bibliothecas migraverunt, ut testatur Lambecius *Commentariorum de bibliotheca Vindobonensi libro 1 num. 36 p. 70* edit. Kollarii, ubi de iis agit qui eandem variis temporibus ditaverunt, ex quibus unus fuit ipse Cuspinianus, aliquot etiam ex Budensibus libris a se comparatis, dum eidem praeeset. Struvius quoque in *Introductione in notitiam rei litterariae et usum bibliothecarum* c. 2 § 18 p. 67 et seq. edit. Ienensis anni 1710, de dispersione bibliothecae Budensis agit, et alios ex Corviniensis codicibus in Guelferbytana unumque in Salana bibliotheca seruari affirmat; qui subdit etiam in privatorum bibliothecis reperiri huiusmodi codices. porro Georgius Remus nactus est in bibliotheca Augusti iunioris ducis Luneburgi codicem, qui continebat *opera Barth. Pontii*, quemque auctor obtulerat regi Matthiae, ut putat idem editor, qui illa a. 1621 Francofurti typis commisit. in bibliothecis Italiae quoque visuntur plures mss Budenses. aliquot possidere Estensem animadvertit Tiraboschius in *Historia Litteraria Italiae* t. 7 p. 230 secundae edit. Mutinensis. inveniuntur Florentiae quoque in bibliotheca Laurentiana, ut monet nos Bandinius in illius *catalogo codicum Latinorum* to. 1 col. 14 142 et 696 et to. 2 col. 846, quatuor codices exscripti a. 1488 et sequenti pro Matthia Corvino: sed ii fortasse ob eius mortem, quae contigit a. 1490 pridie nonas vel 8 idus Aprilis, relictii fuerant Florentiae atque a Leone P. 10 redempti. sed codicem descriptum ibidem to. 2 col. 759 prodixisse ex Budensi bibliotheca, testatus est qui illum emerat Cpoli. imo Brassicanus in praefat-

tione ad summ Salvanum nos docet ab ipso Hungariae rege Ludovico, qui patri suo Vladislao successit a. 1516, obtinuisse, antequam Turcae Budam ingrederentur, varios codices Corvinianos. tandem residui 400 circiter codices, Buda a Christi fidelibus recuperata, Viennam traduoti fuerunt anno 1686, non tamen opera Lambecii, ut falso narrat Tiraboschius Historia supra citata t. 6 p. 1 p. 159: nam ipse Lambecius usque ab anno 1680 inter vivos esse desiderat. tres codices tantum ille a. 1666 Viennam e Budensi bibliotheca retulerat, permittente ipso Turcarum domini administro, ut idem Lambecius testatur *Commentar. lib. 2 c. 9 col. 948 edit. citatae.*

Quod vero ait Struvius de privatorum bibliothecis, dicendum est etiam de museo Trivultio, in quo tres codices existunt insignes, si membranas scripturam et ornatus praecipue spectes, qui depicta ostendunt stemmata regni Hungariae et praedicti eius regis Matthiae, nec non huius emblemata varia. sunt iidem praegrandi forma, et cooperti corio purpureo, in quo visuntur adhuc impressa huiusmodi quoque insignia praeter varia aurea ornamenta, omnes Latini et saeculo 15 descripti. in priori habentur *Ioannis Damasceni sententiae, item Anselmi archiepiscopi Cantuariensis monologion, eiusdem prologion, cur deus homo, de processione S. Spiritus, de fermentato et azimo, de voluntate triplici vel de similitudinibus, de conceptu virginis, de sacramentis ecclesiae.* alter complectitur *Commentaria Porphirionis et Acronis in QHoratium Flaccum.* tertio denique continentur haec, nempe *Laërtii Diogenis vitae atque sententiae eorum qui in philosophia claruerunt,* praemissa epistola interpretis Latini F. Ambrosii Traversarii Camaldulensis ad Cosmum Medioem; *Herodotus de vita Homeri,* cui praeit *Peregrini Albi interpretis praefatio ad Laurentium Medicem; PVirgilii Maronis vita per Donatum grammaticum edita; vitae quorundam Latinorum poetarum a PCandido editae; Pomponii Infortunati in MAnnaei Lucani vitam; ex annumerationibus Eusebii de temporibus per Olympiadas poetarum quorundam Latinorum vitae; Verba MFabii Quintiliani de institutione oratoria libro decimo cum de poetis Latinis tractat.* tres isti codices mss Corviniანი videntur mihi praecipue ex caractere descripti Florentinae, qua in urbe rex Matthias, teste Struvio loco supra

citato p. 66 et seq., quatuor insignes librarios magnis impendiis semper aluit, quorum is labor unicus ut omnes melioris notae auctores et Graecos et Latinos exscriberent. postremus ms sane Florentinum se prodit manifesto ex sequenti nota, quae in calce eiusdem legitur, nempe: *Franciscus Sassetus Thomas filius florentinus civis faciendum curavit. Mitia Fata Mihi.* cum Thomam tam Franciscum Sassetum plurimum re vera codicum possessores fuisse testantur Iulianellius in *praefat.*, ad Biscionii *Catalogum bibliothecae Mediceo-Laurentianae* p. 41 nota (63), et Bandinius in suo *Catalogo eiusdem bibliothecae*, ut patet ex *Indice* in to. 5 verbo *Sassetus* col. 768. quin imo Bandinius ipse to. 1 *Catalogi codicum Graecorum in praefatione* p. 11 scripsit: *nec omnittendi codices ferme quinquaginta gentis Sassettae, qui quum a. 1449 notentur, vis dubitandum et hos in Cosmi potestatem devnisse.* observandum est etiam illud effatum *Mitia Fata Mihi* inscriptum fuisse in omnibus codicibus qui nomen *Francisci Sasseti* habent. ne credas tamen codicem Trivultianum qui Laërtii *vitas* continet ex bibliotheca Medicea prodixisse, cum insignia gentilicia, quae illum intus et foris ornant, et praecipue corvus cum anulo in rostro, dubium nullum relinquunt eundem ms ad bibliothecam Corvinianam spectasse, vel ex cessione Francisci Sasseti, vel etiam postquam distracta fuerit huius bibliotheca. hanc Michaël Verinus Mediceae equiparabat scribens ad Petrum Ridolfum, prout legitur in illius epistola edita a Bandinio tomo 3 cit. *Catalogi bibliothecae Laurentianae* col. 480, in qua sic ille ait: *non est mihi Sassetta vel Medicea bibliotheca, sed est scrinium parvum refertum emendatis libris, quos vel Attaliciis vestibibus praepono.* de eodem Franc. Sassetto luculentum testimonium exstat apud Barth. Fontium, qui plura ad illum epigrammata direxit, et a quo praeterea liber suorum carminum *Sassetus* inscriptus fuit, ut videre est in editione citata operum eiusdem Francofurtensi anni 1621 p. 374 et seqq.

Attamen ad Budensem bibliothecam nunquam spectavit codex quo utor in edendo Corippi poemate. constat enim vel ex collatione versuum quos publici iuris fecerat Cuspinianus ex ms a se Budae perspecto, non eundem plane fuisse ac nostrum, ut patebit cuique inspicienti notas quas adieci ad priores quinque versus libri 1. quinimmo ille codex octo continebat libros, et

noster plus quam septem nunquam enumeravit. praeterea Trivultianus codex Mediolani exscriptus fuit saeculo 14, eademque in urbe semper exstitit, ut brevi me comprobaturum spero. ideo *Mediolanensis* a me vocatus est in ipsa libri fronte, ut statim lectores monerem nec Budensem neque Casinensem me naotum fuisse. ex caractere illo inter Latinum et Teutonicum, quem Semigotthicum appellat vulgus, nec non ex illa crassiori papyro, cuius usus vixit praecipue saeculo 14, conicio ad idem saeculum spectare. charta re vera prae se fert signum quoddam mihi ignotum, nempe palliolum bipartitum, vel vittas duas dependentes, nescio an ab ala extensa vel a cornu cervino. sed in ipso codice adiectae fuerunt eodem, ut puto, saeculo plures aliae chartae, in quibus aliorum poetarum carmina exscripta sunt caractere non absimili illi quo Corippi poema est descriptum. in prima autem ex hisce chartis visitur corona laurea, et reliquae, quae constant foliis 15, referunt anguem Vicecomitem absque puero tamen, ut passim conspicitur in papyro Mediolanensi saeculi etiam 15. aliud argumentum, ex quo patet Mediolani exstitisse usque a saeculo 14 codicem nostrum, sumo ex 4 Schedis in eodem ms repertis, quae continent periochas quasdam ad aliquot eiusdem poematii libros. videntur autem illae ab eadem manu conscriptae quae codicem exaraverat. porro in ipso ms ad lib. 3 v. 845, ut moneo in nota ad eundem locum, haec leguntur: *hic describitur mortalitas quasi sicut fuit 1348*; et periocha ad eundem locum respondens sic se habet: *describit mortalitatem, et propriis sicut fuit 1348 et Mediolani 1360*. hinc etiam aliquis negare voluerit Mediolani exscriptum codicem, saltem ex quo tempore periochae scriptae in eoque relictas fuerunt, Mediolani illum exstitisse concedendum erit. hic fortasse eundem codicem vidit Iohannes Aloysius Guidobonus, quem citavi ad lib. 6 v. 370 et ad lib. 7 v. 509, qui carmen scripsit hucusque ignotum, ut est etiam ipse poeta, de itinere Galeatii Mariae Sfortiae, cum illum pater eius Franciscus Ferraria mitteret in occursum Friderici imp. anno 1452 ineunte. nuper bibliothecae Ambrosianae acquisitus fuit idem membranaceus codex oblatas Galeatio Mariae, qui post mortem patris fuit dux Mediolani, ut conicio ex stemmate in priori pagina picto cum aliis ornatibus. titulum hunc prae se fert: *ad. III. P. Galeas*

Mariam. Sf. Vicescomitem, Papias Comitem; Io. Aloysii Guidoboni oratio incipit. ibidem autem occurrit peculiariter vox *bisquini*, qua solum Corippus fortasse usus fuerat. Imo, nisi mea me fallit opinio, Mediolani semper fuit Trivultianus Corippi codex. eum enim, ut puto, una cum aliis codicibus a 20 viris moderatoribus fabricae templi maioris Mediolani coemit avus Tuus, clarissime Iohannes Iacobe, marchio nempe Alexander Theodorus Trivultius, de litteris adeo bene meritus, ut testantur plures ex praecolarissimis saeculi superioris scriptoribus, veluti Muratorius, Gorius, Guido Ferrarius aliique, qui vel opera eidem dicaverunt vel de eo mentionem in suis scriptis reliquerunt; nec non libri Mediolani impressi impensis societatis Palatinae, cui fere praecerat quamque aliquando est moderatus. cum in vivis esset Hieronymus patruus Tuus, cui tantum debeo, utpote qui me sub Tuam clientelam esse voluit, narrabat mihi codicem illum ingentem, qui continet epistolas Francisci Philelfi, quo usus est Rosminius in adornanda huius *vita*, sic emptum fuisse una cum aliquot aliis codicibus, qui in archio praedicti templi iacebant. inter hosce autem conicio fuisse Corippi quoque ms. etenim Quadrius, Zacharias et comes Mazzuchellius illum enumerant inter codices quos praedictus marchio possidebat; quanquam omnes, unus post alium, erraverint in describendo quid ille contineret. non multum ante annum 1752 in potestatem iam laudati marchionis Trivultii transiisse hosce codices constat tum ex Quadrio tum ex Zacharia infra citandis. illis namque mentionem nullam fecerat Ioh. de Bonis tom. 6 ed. a. 1749, sed tantum in additamentis ad eundem tomum editis tom. 7 praedicto a. 1752. alter vero hoc eodem anno ms codices eandem vocat *novam librorum suppellectilem*, qua *selectissimam bibliothecam suam* idem marchio *auferat*, cum tamen Mediolani Zachariam existitisse pateat a festo *pentecostis Christianae* anni 1747 usque ad kalendas *Januarias* anni subsequentis; quod colligo ex cap. 7 sui *Excursus litterarii* p. 72, 90, 99, 120 etc.

Quadrius, qui marchionis Trivultii familiaris et ab eius bibliotheca fuit, tom. 7 seu in addendis ad opus inscriptum *Storia e ragione d' ogni poesia* p. 266 et seq. haec reliquit. "Giovanni de Bonis di Arezzo fioriva intorno al fine del tredicesimo secolo. due diversi codici si trovano nella più volte da me

lodata biblioteca Trivulziana de' versi di questo poeta parte Latini e parte Italiani. l' uno è in pergamena, ed in 4; e contiene la *Buccolica*, e tre libri della *Romulea*, che è un poema sopra la fondazione di Roma, e de' varii fatti di que' primi tempi, tutte poesie Latine. l' altro è cartaceo, ed è in foglio; e comprende varie *Elegie*, un poemetto sulla guerra d' Affrica, e sulla vittoria di non so qual Giovanni, medesimamente in versi Latini. dipoi seguono alcuni capitoli in versi Italiani, che hanno per titolo *Victoria virtutum cum vitiis conflictantium, composita a Iohanne de Bonis de Aretio*; e questo poemetto in terza rima volgare è in sette canti diviso." Francisci Antonii autem Zachariae verba haec sunt in *Excursu litterario* c. 16 p. 322: "Instabat quadragesima huius anni 1752. Florentia igitur discessi, ut Mediolanum me conferrem, ubi in S. Fidelis aedibus concionem eram habiturus ex Patris Simonetti domui professorum paucis ab hinc annis praepositi voluntate. atque ut illuc veni, adii statim Emin. Penteobonellum cardinalem amplissimum et Mediolanensem archiepiscopum omni eruditione excultum, qui summa me humanitate complexus longum de litterariis rebus sermonem instituit. ad aedes ol. maroh. Theodori Alexandri Trivultii pestero die adcessi, et novam, qua selectissimam bibliothecam suam auxerat, librorum mss editorumque supellectilem lubens inspexi. inter mss codices *Ioannis de Bonis Aretini* Italica et Latina carmina non uno volumine comprehensa adservat." audiamus et eo. Mazzuchellium, qui inter *Scriptores Italiae* (vol. 2 parte 3 Brixiae impressa a. 1762 p. 1665) Iohannem quoque de Bonis recenset hoc articulo. "Giovanni de Bonis Aretino fiorì circa la fine del secolo 13. si dilettò di poesia Latina e volgare, in amendue le quali ha lasciati varj componimenti, cioè la *Buccolica*, e la *Romulea* in tre libri ne' quali tratta della fondazione di Roma e di varj fatti di que' primi tempi, che esistono a penna in un codice in 4 della libreria del chiariss. Sig. Maroh. Teodoro Alessandro Trivulzi in Milano, presso al quale un altro codice in foglio si conversa, in cui mss si trovano varie elegie Latine, un poemetto sulla guerra d' Affrica, e sulla vittoria di un certo Giovanni pure in Latino, e un poemetto in terza rima volgare diviso in sette canti intitolato: *Victoria virtutum cum vitiis conflictantium*, tutti componimenti del nostro au-

tores." in subiecta autem nota Mazzuchellius citat Quadrium et Zachariam.

Constat sane hallucinatos esse hosce scriptores in describendo codice qui continet Corippi poëma deperditum, etai eum priores duo inspexerunt et tractaverunt. praeterea erravit Quadrius et post eum Mazzuchellius in assignanda aetate cum codicis eiusdem tum Iohannis de Bonis: etenim ex iis quae infra de eo referam, perspicue patebit vixisse hunc saeculo exeunte 14, non autem 13. codex vero incipit statim ab eodem poëmate quod nunc editur, absque ullo auctoris nomine vel titulo. ego autem, cum iussus fuero texere raptim brevem aliquem indicem codicum Trivultianorum, inciidi in eundem; et cum aliquot versus perlegissem, statim suspicatus sum eos non sapere saeculum 13 nec 14. ex illo autem versu 16 libri 1,

Iustiniane, tuis, princeps, assurge triumphis,

coniectavi ad Iustiniani Magni imperatoris aetatem poëma illud esse retrahendum. paulo post in exteriori parte tabulae, quae tegit et claudit codicem ipsum, infixam perspexi clavis ferreis parvam schedulam membranaceam, in qua bene lota et extersa tandem legere potui *Crestonius* vel *Crescoonius*. tunc patuit mihi quid esset poëma, quod Quadrius aliique Iohanni de Bonis inconsulto tribuerant, et quisnam esset eius verus auctor, cui restituendum extemplo nullus dubitavi. mirandum sane est praecipue Quadrium, ut ita dicam, dormitavisse, cum manibus hunc codicem versaret. is enim tomo 6 citati operis sui iam dissevererat de nostro Corippo atque de Cresconio, putans eos duos esse poëtas, unumque sub Iustino 2 imperatore, alterum sub Leontio floruisse; illum grammaticum fuisse, hunc episcopum, utrumque Africanum. sed ipsius verba audiamus. p. 668 et seq. haec habet. "Flavio Cresconio Corippo, gramatico, viveva a' tempi di Giustino 2 imperadore. scrisse in esametri quattro libri in lode del predetto Giustino, de' quali più edizioni si sono fatte etc. scrisse pure delle guerre di Giustino contra Vandali nell' Affrica, il che lo stesso Corippo nella prefazione del predetto libro accenna. ma quest' opera è perduta. il Cuspiniano appo il Mineo rammenta pure di questo poeta la *Giovannide*, e credesi star manoscritta nel monistero Cassinese." quis autem fuerit ille *Mineo*, cuius hic est mentio, nusquam reperi; unde

suspiciatus fueram mendum esse typographicum pro *Mireo*. iste quippe in suo *Auctario de scriptoribus ecclesiasticis* parte altera c. 96 p. 181 iuxta editionem Ioh. Alb. Fabricii in *Bibliotheca ecclesiastica Hamburgi* 1718 de Cuspiniano agit, sed nihil de *Iohannide* dicit. quare puto Quadrimum *Mireo* scripsisse pro *Fabricio*; qui re vera in eundem incidit errorem, ut iam monui. pagina autem 127 citati tomi 6 haec quoque retulerat Quadrinus. "Cresconio, vesovo Affricano, fioriva circa gli anni del Signore 696, nel tempo che l' Affrica fu da' Saraceni ridotta in servitù. scrisse in un poema le guerre e le vittorie, che Giovanni Desiderio, patrizio, mandato da Leonzio imperadore in Affrica, riportò contra i predetti barbari, come veder si può appresso il Mabillon, nella prima parte del Museo Italico. ma il detto poema è perito." observandum est Mabillonium in nota codicis Vallicellani, iam supra relata ex Baronio et Foggino, legisse post *Iohannis* nomen etiam *Des.*, ex quo coniecit Quadrinus hunc *Iohannem* altero nomine etiam *Desiderium* vocatum fuisse. ex recitatis Quadrii verbis patet ipsum quatuor poemata fecisse ex uno, et tres auctores ex unico eodemque Corippo nostro. Leyserus quoque cit. *Hist.* p. 178 et seq. distinguit poemata *Iohannidos* ab altero, cui titulum fecit *De bellis Iustini in Africa contra Vandalos*, nec non utrumque poemata tribuit Corippo, huiusque rursus distinguit a Cresconio, quem dicit p. 198 episcopum Africanum circa annum 690, et auctorem facit alius poematis, in quo *descripsit bella et victorias, quas Iohannes patricius a Leontio imperatore in Africam missus de Saracenis reportavit.* eandem quoque distinctionem Corippi a Cresconio secutus est tandem Ioh. Lamius in *Chronologia virorum eruditione praestantium* p. 193 et 195: utrumque enim ibi poemata dicit.

Redeo nunc ad Trivultianum codicem. is post *Iohannidos* fibros illis in chartis adiectis, ut supra monui, continet acephalum fragmentum poematis Italici absque auctoris nomine, ex 78 ternariis, vulgo *terzetti* vel *terzine*, quorum prior est:

*son sostegno del mondo tutto quanto,
perchè fan figli, et fan compagnia
ubedienti al marito, e suo vanto.*

postremus autem ex hisce ternariis est:

*o se cadesse, furis un gran salto.
 d' alcun dico, per non stare indarno.
 agia perdono, si commetto difalto.*

cum vero iis in versibus mentio fiat de Urbano 6, patet eos spectare ad saeculum 14, et auctorem habere I. L. de Bonis ex infra dicendis. quinimo pertinent fortasse iidem versus ad poema subsequens in ipso codice, quod hunc titulum prae se fert: *Victoria virtutum con vitiis* (id est *cum vitiis*) *conflictantium edita a Johanne L. de Bonis de Aretio. incepit primus cantus:*

*umice paure eterno bino et trino,
 che festi ei cieli la terra il mar l' abisso
 l' angelo et l' uomo, et tucto così fino etc.*

septem sunt cantus vel capitula, nec videtur opus perfectum. postremi versus septimi huiusmodi capituli sunt isti:

*alor si divotaro l' inferne curie
 et Minosse abandona in grande ofitio,
 et non punisce chi fa più iniurie.*

cantu secunde memorantur inter grammaticos quidam Gorus de Aretio, inter dialecticos Goham, quem constat obiisse a. 1346, inter oratores quidam Faminus, mihi proorsus ignotus, inter iurisperitos Azo, Gofredus (fortasse *Odofredus*) et Acursius, qui floruerunt Bononiae saeculo 14; cantu quarte inter poetas est quidam Gercocheo (qui in margine vocatur *Geri Aretino*, et videtur idem esse Gorus supra memoratus inter grammaticos), Petrarcha, Dantes Alegierius, ut sic ibi vocatur, et Fatius, procul dubio ille ex Ubertis auctor poematis cui titulus *Dittamondo*. pari modo puto Gorum Aretinum illum esse, de quo existat tomo 15 *Scriptorum rerum Italicarum* p. 813 Chronicon Aretinum ab a. 1310 ad 1384. Italico carmine vulgo *terza rima* descriptum, ubi auctor vocatur *Ser Goroello d' Arezzo*. cantu 5 tandem legitur hic versus:

chi polvere di bombarde non fun viate.

ex quibus omnibus simul sumptis elucet vixisse auctorem post medium saeculum 14. hoc itidem constat ex eius operibus quae continent alii sui codices, de quibus infra verba faciam. elegias tandem, quarum meminit Quadrinus, hoc in codice non reperi, sed eorum loco Eclogas 12, quae nomen auctoris nullum prae se ferunt, nec tamen Johanné de Bonis sunt tribuendae, sed mani-

festo patet non alias esse quam ipsas Petrarchoe *Elogas*, quod evidens est vel ex solo primo versu *Elogae primae*:

Monice, tranquillo, solus tibi conditus antro.

in postrema autem codicis pagina sunt 36 priores versus libri 1 poematis ipsius Petrarchoe, quod *Africa* inscribitur.

Sed antequam progrediar ad recensenda cetera poemata istius de Bonis, observandum est huic poetae praeter *Iohannis* nomen, quo uno eum appellant Quadrius aliique Quadrium seouti, aliud insuper fuisse nomen, unica littera *L* designatum. Utrum vero *Leonem* vel *Leonardum* an *Ludovicum* indicet *L*, adhuc mihi est incompertum, cum nusquam invenerim illud nomen scriptum, sed ubique tantum unica illa littera praenotatum, semperque post *Iohannis* nomen vel integre vel compendiarie scriptum subsequitur illud *L*, quod nescio qua de causa id Quadrius praeterierit. attamen *Ludovicum* fuisse eius nomen puto, utpote quod crebrius illo saeculo usurpatum occurrat.

Nec duo tantum codices musei Trivultii, sed quattuor continent carmina Ioh. L. de Bonis, omnia, si superis placet, tam imperite, tam barbaramente, sive quae Latine sive quae Italice scripsit, composita, ut nemini mirum propterea videri debeat quod tam male exscripserit etiam Corippi poema. lubet tamen etiam de reliquis tribus codicibus (cum satis iam descripsisse mihi videar priorem illum in quo est nostri Corippi poema) addere nonnulla, ut magis ac magis appareat quidnam hominis fuerit, et qua aetate, quo loco vixerit poeta hic ex Aretio, cuius, ut vidimus, tot nostri scriptores meminerunt, unaque constet quam perperam illum huius inediti poematis fecerint auctorem, cuius tantum fuit exscriptor, et quod magis dolet, exscriptor si quis alius imperitissimus. ab illo incipiam codice quem Quadrius tractavit, dixitque esse membranaceum in quarto, ut aiunt, quemque ego in adornando brevi indiculo meae codicum Trivultianorum, quorum numerus ferme ad 2000 ascendit, signavi A 273. is continet priori in loco *elogas* tres, quarum prima dicitur *Ianus*. versus autem 100 ibidem est huiusmodi:

Antonius Ianus dux inclitus urbis Adurnus.

cum vero hic dux Januensium fuerit primum a. 1383, et postmodum tribus aliis vicibus evehctus ad eandem supremam dignitatem patriae suae usque ad annum 1396, intra illud temporis

spatium eclogam eandem scriptam esse oportet. in secunda ecloga agit auctor de patria sua Aretio; et in tertia Urbanus VI papa, Iohanna regina Neapolis aliique principes memorantur, qui saeculo 14 vixerunt. subinde occurrit poëma heroico, paene dixeram macaronico, carmine compositam, cui titulus est *Romulea*, cuiusque meminit Quadrius et Mazzuchellius post eum. constat idem hoc in ms tribus tantum libris; sed index praemissus alii codici, de quo infra, me docet 12 libris comprehensum fuisse id poëma, in quo ab urbe Roma condita usque ad Augusti apotheosin Romanam historiam perstrinxerat auctor. praestat interim ex ipso codice recitare titulum et priores versus: *In Nomine Domini Amen. incipit primus liber Romuleae I. L. de B. de Ar. in quo tractatur de primo ortu urbis a Romulo et de ipso Romulo. et regibus et de morte lucretis. et principio consuetus.*

*Celestis vates gaudet quoque Mantua proles.
Cordabaque, hucusque narravit prelia ducesm.
iam nec preventi tacuerunt lira sonora.
ast ego ne sileant tantorum gesta virorum
residuum Rome presumpsi canere lauros etc.*

vides postremam ultimam huius versus partem desumptam ex praefationis Corippi versu primo, qui desinit: *presumpsi dicere lauros*. plures alios Corippi versus suos fecit de Bonis etiam in hoc poëmate. secundum librum claudit triumphus post secundum bellum Punicum, et liber tertius parum ultra progreditur in historia Romana, estque imperfectus, cum in alio codice sit idem liber prolixior, cui alii succedunt quoque libri. in hoc quoque codice membranaceo rursus repetiti leguntur plures supradicti secundi libri Romuleae versus paululum immutati. deinde sunt duo disticha moralia et epitaphium Odofredi celeberrimi iurisperiti. postremum autem carmen, quod eodex idem continet, est quoddam Panegyricum in laudem Galeatii Vicecomitis, quod incipit:

altitonans genitor sub alto culmine celi.

sub eius finem loquitur poëta de marmoreo templo maiore, quod tunc magno studio ac vehementi ardore populus Mediolanensis excitabat, quod contigit circa annum 1386. nec silentio premam membranas, ex quibus constat hic eodex (sic sunt et aliae cum chartis immixtae in aliis codicibus infra recensendis) rescriptas

esse fere omnes, et ad alios prius pertinuisse codices: sed nihil novi in iisdem inveni, vel quod publicam mereatur lucem. sunt eadem omnes decerptae ex codicibus theologicis vel ad iurisprudentiam spectantibus, quorum scriptura pertinet ad saeculum 13.

Alter codex Trivultianus, signatus A 276, est chartaceus in folio cum aliquot membranis interpositis. rursus offendi in hoc codice tres eclogas prioris codicis cum septem aliis, quibus sequens praefigitur titulus: *Incipit primus liber bucolice Iohannis L. de Bonis de Aretio et egloga prima quae dicitur Ianua, ubi describitur et laudes Antoniocti Adurni tunc ducis. ecloga ibidem secunda dicitur Poësis, et tertia Parnasus, ubi dicitur de morte p. (Petrarchae) et describitur mons parnasus. ibi v. 88 et seqq. haec leguntur:*

felix vernarius placido sic pectore cepit.

venit et huc ille, qui nomine iam titulatus.

est mihi consimilis. etiamque petrarca vocatur.

vide quam non demisse, quam imo magnifice de se sentiat noster hic de Bonis, qui Petrarcham *consimilem* sibi audeat pronuntiare: adeo scilicet nos fallit auctor noster, ut pessimus omnium poeta nihil dubitet esse se aequalem vel optimo omnium poetae. sed audire est ut se non modo Petrarchae, sed Virgilio etiam et Horatio audeat aequiparare, dum eo se miseriarum redactum pingit ut (quod fatum fuit etiam summorum quorundam vatuum) necesse sibi esset esurire, algere, ac sine tecto sine lare certe paene victum ostiatim quaeritare. sed prius alia quaedam velim animadverti, quae ad rem nostram faciunt. *sexta ecloga dicitur Mediolanum, ubi describitur et qualiter fit dux et creatur.* cum a. 1395 Galeatius Viscomes ducis titulum sumpsit, hinc patet quo tempore scripserit poeta noster hanc eclogam. initio octavae, quae *dicitur Ecclesia*, praeclearum, quamvis versibus de more quam qui maxime inficeti, testimonium redditur virtuti Petri de Luxemburgo, qui obiit cardinalis et episcopus Metensis a. 1387, aetatis vero suae 18 tantum, et a. 1517 merito inter Beatos relatus fuit a Leone 10 summo pontifice. priores eclogae versus sunt:

Dulcis amice dei regali stirpe refulgens

de Lusimburgoque aliter Petrus beatus.

sorte datum quibus est cum clave revolvere valvas

*ad vōta en nūperas celsas atque profanas.
ecclesis sancte pastorum gloria patrum.
vates celsae sacer . omni virtute decorus
angelice vite . patriarcha simulque profeta
pastorum decus . et celi clarissima lampas.
eximius doctor martir virgoque pudicus
auri contemptor . vilis quoque prodigus heris etc.*

eclogas 10 sequuntur epistolae 30 ad reges, ad pontifices, ad caelites, ad universam ecclesiam ut tollatur schisma; in quibus notatu dignae videntur *octava pape*, nempe Bonifacio 9, qui sedit Romae post Urbanum 6 ab anno 1389 usque ad 1404, *duodecima imperatori Cpolitano*, *decimatertia imperatori Bulgaris*, et praecipue *decimoctava regi Ungaris*, quae incipit:

*bisquinis vicibus iam sol varieque vagatur
et non deponunt tantam pestemque nocivam etc.*

Iam vero, cum illud schisma coeperit a. 1378, apparet hanc epistolam scriptam fuisse a. 1388. hic etiam obiter est notandum vocem *bisquinis* desumpsisse de Bonis ex Corippo, ut monui ad l. 6 v. 370, cuius *Iohannidem* prae oculis habuisse, cum scriberet infelicia sua poemata, luce clarius existimo. epistola vero *vigesima secunda*, cum sit data *ad inclitum ducem Mediolani*, referri debet ad annum 1395 ex supradictis. post huiusmodi epistolas praesto sunt plura alia carmina aequae rudia et villia, quae praetereo, ut veniam ad epistolam absque titulo ad quemdam armorum ductorem ducis Mediolani, fortasse Iacobum Vermem, cui se commendans illa de sua inopia bonus homo fatetur quae supra innobam:

*non habet ipse locus, avari mirumque nefandum.
que ipse locatur, licet mandaverit almus
dux pius pluries teste priore verendo.
non habet lectum . non indumentaque vittam etc.
carus ducum fuit et principum atque baronum
nunc vero luxatus fraudi mundique nocivi
senex . inops . exul . alienaque rura peragrans
est destitutus dominis . patribusque magistris
ni quod sola tua operat medicina sanari.
sed si illa esset aurea sanctaque rediret.
qua pares sibi simulque ad alta posantur.*

*felix cum requis , altaque in sede sederet
 quid Tytiro fecit pastor bonus ille menalca ?
 quid flaco alter divus clarusque mecenas ?
 patruus . et pater . ducis , divique sereni
 Petrarce suo , domino gratoque patrique .
 ipse destitutus supplex tua numina poscit .
 nec sit ipea modo spes tanti muneris expers ,
 detur sibi victus dentur indumenta locusque .
 quo cantare possit laudes tuasque ducisque .
 militi clarorum militum mea carmina dentur .*

porro nonne videtur Tibi et hic non secus ac Martialis magna
 sui confidentia dicere :

sint Maecenates , deerunt nec , Flacce , Marones .

alia iterum complura omitto poemata , quae in codice sequuntur ,
 ne taedio sim lectori : tantum adverto p. 37 praesto esse episto-
 lam quandam sine epigraphe , ex qua eruitur officium aliquod
 publicum , vile tamen , quo scilicet famem expelleret , deman-
 datum illi fuisse , idque Mediolani exercuisse . en epistolae
 versus :

*ast ego diversa per devia mentis . et usus .
 distrahor infelix . mundique in flustibus erro
 hic victus me cura urget . servile subire
 officii pondus . populi que intendere rebus
 invisae fortuna felix tenerisque sub annis
 exortem patria pepulit , sparsitque per orbem
 esul . inops . vagus . alienaque oppida curro .*

sed quid quaeris ? epicae etiam tubae non semel os admovere
 ausus est Ioh. noster L. de Bonis . post enim supra commemo-
 rata opera quoddam poema duobus constans libris occurrit , quod
 cum in laudem Galeatii Viscomitis Mediolani ducis scripserit ,
 eiusque gesta seu vitam heroico carmine oecinerit seu canere sibi
 visus fuerit , idcirco illud appellavit (mirare tituli novitatem)
Viscontina , quod conicio ex notula , quam auctor scripsit inter
 utrumque librum hisce verbis concepta : *Explicit primus liber
 viscontinae . incipit secundus de ortu ducis* . parum autem con-
 ferre possunt isti libri ad historiam Mediolanensem . sane prior
 totus versatur in describendo bello contra Florentinos , quod no-
 ster ille primus dux suscepit , et peculiariter de congressu armo-

rum ducalium prope Alexandriam sub militum ductore Iacobo a Verne una cum Thadaeo pariter a Verne contra Iohannem Augud et comitem Armeniacensem. alter vero liber vitam describit Galeatii usque ad obitum eius patris. post plures rythmos aliasque huiusmodi, sit verbo venia, quisquillas adsunt tria fragmenta illius poëmatici, quod a nostro de Bonis vocatur *Romulca*. videntur ea spectasse ad librum 5 6 et 12, ut innuo ex indice praefixo codici, ad quem recensendum illico transeo.

Quartus tandem codex qui opera L. L. de Bonis continet, atque a me signatus fuit A 274, est item chartaceus in folio praegrandi. in hoc praemissa fuit *Tabula librorum metricorum Iohannis L. de Bonis de Aretio*, tum eorum qui hic, tum aliorum qui in superioribus codicibus descripti fuerunt, tum eorum qui nusquam reperiuntur; deinde mss redeunt Elogiae 10 codicis mox descripti, et epistolae illae quoque *de tollendo schismate*, sive, ut bonus noster de Bonis scribit, *sismate*, quod in quos inciderit annos saeculi 14, dictum est supra. p. 103 occurrit poëma in memorata *Tabula* praenotatum *liber Aretii in rima qui partitus est in libros C.^{or}* (fortasse quattuor) *et infernum et paradysum*. constat autem id poëma 55 capitulis. in fronte est rudis delineatio, quae repraesentat carcerem, ex cuius crate ferrea visitur inclusa humana figura. altera huiusmodi pictura prostat p. 115, ubi extra portas urbis ingens turba mulierum et puerorum repraesentata fuit: in eo enim capitulo, quod est 7, narratur confusim expulsos fuisse Aretio pueros ac feminas, cum ibidem dominaretur Carolus vocatus a Dyrrhachio. titulum prae se fert huiusmodi, sed initio corruptum: *Incipit Inferni Aretii Iohannis . l. de bonis de Aretio . conquarente de Karulo de Durazo . et inconstantia et vilitate orbis . primus cantus*. sunt versus ternarii, vulgo *terza rima*. sic autem incipit idem prior *cantus* vel capitulum:

*Afannato de piu malinconis
come coloro che sono alle prescioni
ai quali recise son tucte le vie.*

hinc facile est coniecere eum carcer pictus fuerit in fronte huius poëmatici. in margine ad ternarium 11 huius primi capituli legitur: *nota quod hic comparisonem propriam et profeticam mortem Karuli de durazo qui fuit causa tanti mali*. ex eadem

autem nota eruitur hoc poema scriptum fuisse saltem a. 1386: eo enim anno idem Carolus rex Neapolis et Hungariae occisus fuit. in genere animadverto plura ad historiam Arretii et totius Italiae in hisce carminibus expiscari posse, quae cum ad rem nostram nihil referant, libenter praetereo. deinde bis occurrit in hoc codice fragmentum libri 1 *Viscontinae*. denique habes rursus etiam Italica carmina, *canzoni*, *tersine* sive *capitoli*, *ballate*, *sonetti*. quae tamen omnia non secus ac Latina merum rus olent. quas Itali appellant *canzoni*, de Bonis vocat *Cantilenas*, ut *Cantilena moralis eiusdem I. L. de Bonis de Arretio de creatione Sexti pape Urbani*; altera *de commendatione Ianuensium*, eorumque ducis Antonlotti Adurni, *liberantium Urbanum sextum carceratum in noceria de christianis* (vel potius *de Paganis*) *per Karulum de durazo*; et bis *cantilena in qua Florentia conqueritur intra se quia questionem fecit cum vipera*. fit in eadem mentio de morte comitis Armeniacensis, quae contigit a. 1391, et de fuga Iohannis Angud. cum autem de prioris morte non bene inter se concordantes sint historici, hic obiter proferam quae ibidem de utroque leguntur, nempe:

convocando, il conte

darmignacha gentile famoso sire

che morir volse, innanti che fugire.

Iohanni agud, chen segna, ai garsoni.

et guarda piu akutil calonore.

ne fu caciato fore.

in magiur fretta, che non ari voluto.

ma par sagio. et astuto.

se parti operando gli speroni.

in alia huiusmodi *cantilena Aquila loquitur vipere congratulando secum quod facta est Ducissa Mediolani*. ex quibus magis ac magis elucet ad quamnam proprie aetatem spectet hic auctor. fere ad calcem codicis est oratio Latina ad ducem Mediolani, ut pacem deneget Florentinis. ea videtur esse eiusdem de Bonis, etsi eius nomen hic absit. claudunt denique codicem 4 priores Eclogae Petrarcae cum commentario incepto tantum ad primam Eclogam, in quo haec leguntur: *Monicus est collicustor. et Silvius. et monas. est dicere solus. aetas grece. tristis pro quo intellige fratrem p. qui erat monicus cartusiensis. pro Silvio intel-*

lige . petrarcam . quia libenter ut poete consueverunt morabatur in silvis . et locis solitariis etc.

Iamvero ex recensione codicum , qui opera mss Ioh. L. de Bonis continent , facile quisque arguere poterit eum Mediolani degisse atque hic fixisse suum domicilium. in quodam edito diei 15 Novembris anni 1448 , in quo plures recensentur debitores reipublicae Mediolanensis , nominantur etiam *heredes domini Iohannis de Aresio*. ibidem re vera non legitur cognomen *de Bonis* , nec secundum nomen *L* , quod puto fuisse *Ludovicum* , ut iam innui : sed non omnino est improbabile eundem fuisse ac nostrum poetam Arretinum. ex quo cum vero propius fiat eundem Mediolani ad mortem usque substitisse , hinc etiam facile colligimus quomodo ad nostri templi maioris devenerint isti codices. nimirum vel ipse auctor eidem suos libros legavit ; vel alii , ad quorum manus pervenerunt ipsi codices , id praestiterunt. nam constat ex Philelfi postremis tabulis , quas noster Saxius publici iuris fecit in *Historia typographico-litteraria Mediolanensi* praemissa ab Argelato *Bibliothecae scriptorum Mediolanensium* , eum reliquisse ecclesiae nostrae maiori proprios libros , inter quos procul dubio fuit codex ille epistolarum , qui , ut iam monui , a curatoribus supradictis ad marchionem Trivultium divenditus fuit. sane penes curatores eosdem existit olim bibliotheca , quae Saxii nostri diligentiam effugit , ubi luoulexerit de Mediolanensibus bibliothecis antiquis tractavit in suo *pro-dromo de studiis litterariis Mediolanensium ad* mox cit. *Historiam typographico-litterariam* c. 2 col. 7 et seqq. porro Antonius ex marchionibus Salutiarum nosterque archiepiscopus , qui obiit 14 kal. Octobr. anni 1401 iuxta Giulinium in *Continuatione delle memorie di Milano* P. 3 p. 59 , eidem fabricae maioris templi suam bibliothecam reliquit. id colligo ex libro expensarum eiusdem fabricae scripto anno 1430 fol. 88 , ex quo in meis adversariis pluribus abhinc annis hanc memoriolam retuli : *Die veneris XV. Septembris. Capitulum dominorum ordinario-rum ecclesie domine sancte Marie maioris mediolani. Pro eorum remuneratione Annualis Reverendissimi in christo patris quondam domini Antonii de salutis olim Archiepiscopi Mediolanensis Annuatim fiendi iuxta provisionem superinde factam ut continetur in libro provisionum fo. CCCCLXXXVIJ. Cuius occasione*

prefatus dominus Archiepiscopus. Relinquit Sacristis superscripte ecclesie libros suos in maxima suma. Qui libri repositi sunt in libraria ipsius fabricae existenti in campo sancto prefate ecclesie. Et numerentur Aluyisio de la strata ex ordinariis superscriptis libras duas soldos octo imperialium lib. II. ss. VIIJ. de hac bibliotheca in campo sancto prope templum maius existenti aliam memoriam mihi praestitit quidam liber, in quo descriptae fuerant conventiones contractus et aliae huiusmodi adnotationes ad ipsam fabricam pertinentes ab anno 1428 usque ad 1489. ibi fo. 29 legitur quaedam conventio inter magistrum Stephanum Pandinum et negotiorum gestores venerabilis fabricae pro una fenestra vitrea ab illo fienda, ubi inter alia pacta est etiam sequens, nempe: Item pacto ut supra quod dictus Magister Steffanus possit uti camera illa cum fornello et utensilibus illis in ea existentibus que sunt dicte fabricae, que camera sita est in campo sancto ipsius fabricae supra librariam dicte fabricae. prius tamen in ipso templo maiori exstabat eadem bibliotheca, in qua repositi fuerant, probabiliter statim ac obiit ille noster antistes, codices ab eo relictos; inter quos fortasse enumerabantur etiam mss I. L. de Bonis. equidem id mihi constat ex libro mss cui titulus est: MCCC^o secundo Liber copertus rubro ferramentorum cere atque diversorum utensilium spectantium fabricae quamplurimum venerande Immenseque ecclesie virginis gloriosae dei genitricis domine maioris Mediolani Anni predicti MCCC^oII incoatus per Teoldum de scaldia eius sumptuose fabricae rationatorem a carta quorum ferramentorum cere et utensilium existit adadministrator caneparius atque gubernator Alegrinus de galarate fabricae prefate ofitialis ut Infra ordinate et latius continetur. hoc autem in libro fo. 323 haec leguntur: Magister Arexmolus de sirturi Inzegnerius et Magister a lignamine etc. debet dare pro corda una canepi a rodella eidem data ut supra die XXVIII. septembris pro opperando ipsam pro oppere cassine alsiane in ecclesia predicta ab altare Maius usque ad sallam librariae posite in dicta ecclesia de versus arengum uti continetur etc. quinimo quondam prae manibus habui librum pontificalem, ut vocant, saeculo 14 exaratum, qui nomen prae se ferebat supra dicti antistitis nostri Antonii de Salutiis uti possessoris, quique praeterea hanc aliam notam habebat: Sum Ecclesie Mediolanensis. anti-

quitus apud templa fuisse bibliothecas notum est; et ipse Morellius in opere inscripto *Della pubblica libreria di San Marco in Venezia dissertazione storica* c. 1 n. 4 p. 6 narrat usque ad annum 1737 in quadam cella supra idem templum divi Marci adservatos fuisse libros, quos Petrarca reipublicae Venetae dono dederat, ut initium quoddam bibliothecae ibidem exstaret. praeterea adhuc saeculo 16 bibliothecas in templis saltem aliquo in loco fuisse, mihi videtur colligi posse ex iis quae Hieronymus Garimbertus scripsit in libro cui titulus *De' reggimenti de la città*, impresso Venetiis anno 1544. libro enim quarto fo. 59, ubi de templo et peculiariter de ecclesia cathedrali agit, sic ait: *Inoltre che in esso i più litterati e vecchi sacerdoti, disputati al culto divino, habbiano la cura de la libreria e del studio, leggendo pubblicamente a i giovani, così de le sacre lettere, come del modo c' hanno a tenere circa le debite cerimonie.*

Reliquum est ut dicam de argumento nostri poematis, deque utilitate ex eodem capienda ad historiam praecipue illustrandam. argumentum poematis totum fere habemus ex Procopio duobus in locis expressum, *de bello Vandalico* l. 2 c. 28 p. 305—6 ed. Paris. et *de bello Gotthico* l. 4 c. 17 p. 614—5. Paulus vero diaconus *de gestis Longobardorum* l. 1 c. 25 apud Muratorium *Rer. Italicar. scriptor.* to. 1 p. 420 paucis hisce verbis rem totam perstringit: *Iustinianus ... Mauros ... Africam infestantes eorumque regem Attilam (al. Antakm) per Iohannem exconsulem (al. proconsulem) mirabili virtute protrivit.* nostrum hunc Iohannem *exconsulem* fuisse nec constat nec est probabile, cum nusquam sic appellatus sit a Procopio. potius potuit diaconus *proconsulem* eum vocare lato quodam sensu, quia aliquo tempore rexit solus, ut olim proconsules Romani, Africam, cum nempe ad debellandos Mauros ibidem missus fuerit ab imperatore. ipso Iustiniano cum potestate ac titulo magistri militiae in Africam universam, ut patet ex Procopii loco mox allato.

Quis autem re vera fuerit hic Iohannes, quem fratrem Pappi tantum dicit Procopius locis paulo supra citatis, nunc est mihi inquirendum, cum de poematis heroë agatur. de Pappo vel Pampo, ut scribendum esse censui libro 1 v. 400 *Iohannidos*, quaecumque reperi apud Procopium, in nota ad illum versum

congressi; sed nil aliud ex iis locis constat nisi eum fuisse in Africa prius sub Belisario et postmodum sub Germano duoem, atque ex poemate nunc a me edito, in Africa obiisse. quinimo ex eodem poemate l. 7 v. 576 nunc nomen illorum patris accipi-
mus fuisse Evantum, et Iohannis filium Petrum vocatum ex l. 1 v. 197 et seqq., nec non ex v. 305 atque ex l. 6 v. 209 et seq.; hunc vero susceptum a Iohanne ex regia coniuge, quam inde coniectaveram fuisse Iustinam Germani filiam, qui ex fratre nepos existit Iustiniani Augusti. id clare mihi videbatur erui posse ex L 1 v. 202 et seqq., ut adnotavi ad illos versus. cum autem attentius postmodum singula Procopii loca perpenderim, in quibus de eodem Iohanne Vitaliani ex sorore nepote agit, deprehendi eodem tempore, quo hic (ut constat ex l. 3 *de bello Gotthico* c. 40 p. 560 et seqq., item l. 4 c. 21 et seq. p. 625 et seqq.) nempe anno circiter 550 et seq. Salonis hiemabat, ut in Italiam adventaret cum Narsete ad debellandos Gothos sub Totila dimittentes, interim Iohannem nostrum (ut patet ex nostro poemate collato cum iis quae Procopius narrat cit. l. 4 c. 1 et seqq. usque ad 16) in expeditione contra Persas fuisse, ex qua revocatus ab imperatore in Africam missus fuit tanquam magister militiae contra Mauros rebelles, ut narrat idem Procopius c. 12 citati l. 4 p. 614 et *de bello Vandalico* l. 2 c. 28 p. 305. sane ad annum Christi 551 refert Muratorius in Annalibus Italiae, quod de Iohanne nostro Procopius *de bello Gotthico* l. 4 c. 34 p. 637 his verbis narrat: *Sardiniam Totilas vectigalem fecit. quod ubi accepit Iohannes, militiae magister in Africa, classem in Sardiniam cum copiis destinat; quae cum ad urbem Calarim accessissent, castris positae obsidionem meditabantur, impares se oppugnandis moenibus iudicantes eo quod ibi praesidium Gothi satis validum haberent. re barbari cognita ex urbe erumpunt, subitoque impetu hostibus facile in fugam versis multos conficiunt. caeteri ad naves tum evasere; nec multo post inde profecti cum omni classe pervenerunt Carthaginem, ibique hiemarunt, primo vero bellum iterum in Corsicam et Sardiniam portaturi maiori cum apparatu. nec amplius fit mentio apud Procopium de Iohanne nostro. eius verba huc retuli, quia ex iis mihi videtur constare magis magisque Iohannem Pappi fratrem distinguendum esse a Iohanne Vitaliani ex sorore nepote, qui tunc*

alibi erat, ut supra ianuimus. insuper ex mox allatis Procopii verbis patet Iohannem non traiecisse in Sardiniam, ut ait Muratorius loco citato, sed classem tantum illuc misisse contra Gothos. haec autem etiam indicant bellum contra Mauros iam perfectum fuisse, ut patet quoque ex paulo supra citato c. 17 libri 4 Procopii. hinc etiam statuendam erit bellum hoc Africanum, quod cecinit Corippus noster, accidisse anno circiter 550, non vero anno 547, ut innuit Morcellus, nec multo minus anno 8 imperii Iustiniani, id est anno dom. 534, ut falso coniecerat Fogginius in praefatione ad suum Corippum p. 19. constat enim ex pluries citato Procopii loco, quem Fogginius ipse etiam attulerat, post revocatum ex Africa Artabanum illuc missum Iohannem. porro, ut ibidem ait Procopius, post caedem Guntarich tyranni, quam accidisse affirmat idem historicus paulo supra anno imperii Iustiniani 19, Christi nempe 546. etiam apud Marcellinum Comitem in *Chronico* satis clare distinguitur Iohannes noster ab altero, cum haec ille adnotaverit: *Ind. X P. C. Basilii anno 6* (id est Christi 547) *Iohannes magister militum* (nempe ille quem Procopius dicit Vitaliani ex sorore nepos) *ad Italiam properat . . . Artabanes . . . Guntarich occidit, Iohannem idem Stotsam iuniorem victum transmittit ad principem. post aliquantos dies mittitur in Africam Iohannes* (hic est poematis nostri heros), *et Artabanes evocatus praesentibus accepit magistratum. Ind. XI P. C. Basilii 7* (Christi 548) *Iohannes magister militum* (ille nempe Vitaliani ex sorore nepos) *in Campaniam praedans Gothos, nonnullos liberat senatores. tandem Ind. XIV P. C. Basilii 10* (Christi 550) *his temporibus in Africa Mauri per Iohannem patricium* (nostrum rursus herodem) *domitii sunt.* quae tamen hic narrat Marcellinus sub anno 547, non omnia acciderunt eodem anno: nam ex Procopio vidimus anno 546 Guntarich occisum fuisse ab Artabane, et non prius Iohannem missum fuisse quam Artabanes inde revocatus esset. neque nobis constat eodem anno vel sequenti revocatum Artabanem atque illi successum Iohannem statim fuisse. imo ex supra a meo allatis videtur potius huius expeditio in Africam contigisse circa annum 24 vel 25 imperii Iustiniani, id est anno 550.

Cum autem res gestas in Africa sub Iustiniano non omnes persecutus sit Procopius, qui fere eas tantum refert quae ad ex-

peditionem contra Vandalos pertinent, facile quisque videbit in hoc poëmate Corippi nos plura reperire, ex quibus magnam historiae Africanæ sæculi 6 lacunam explere possimus. quinimo aliqua ex *Iohannide* rescimus ex rebus in Persia eodem sæculo actis, cum ex eadem regione vocatus fuerit Iohannes noster a Iustiniano, ut in Africam iam tertio proficisceretur ad debellandos Mauros rebelles. fuerat is enim primo in Africa sub Belisario a. 533 contra Vandalos, ut patet ex libro 1 nostri poëmatis v. 380, et deinde sub Germano a. 537, ut constat ex Procopio *de bello Vand.* l. 2 c. 17 p. 278. quodsi aliqui mihi in dubium revocent fidem Corippi ex Alemanno viro Graeco ideoque parum aequo erga Latinos, qui in *praefatione ad Historiam arcanam* Procopii illum dixit tam *improvidum Iustiniani adulatorem quam levem poëtam*, eidem opponam non censuram in Alemannum nimis acrem Ioh. Eichelii in *praefatione ad 'Avēdōta* Procopii edita Helmstadii a. 1654 n. 40, sed potius doctissimi cardinalis Norisii nemini suspectam auctoritatem, qui post illos in *Dissertatione de Synodo* 5 c. 8 § 2 irrefragabile Corippi testimonium non veritus est vocare. hinc non dubito quin ego haud exiguam initurus sim gratiam apud illos omnes qui historiis delectantur. quinimo alter cardinalis, bibliothecae Ambrosianae ille fundator, noster Federicus Borromeus, initio *libri secundi de amore virtutis* p. 82, haec reliquit: *itaque semper commendanda erit eorum industria qui scriptis alienis, postquam interiere, novam redonare vitam student, quive laboris aliquid in eo ponunt ne tempus edax ea absumat.* Africae quoque geographia satis auctior evadet ex nostro poëmate, etiamsi ex corrupto nostro codice corrupta plura esse nomina propria non infitiandum sit. propterea in indice omnia ad geographiam spectantia accurate retuli. mores item ritusque Africanos illius aevi hinc discimus praecipue apud Mauros adhuc idololatrias. Punica quoque nomina illorum numinum, ut *Gurzil* pro Iove Ammone et *Mastiman* pro Iove Taenariorum, id est Plutone, hic invenimus. utinam meliorem nactus fuisset codicem! sed id si datum mihi non fuit, non erat cur non communicarem aliis quem inveni, quoad alter et integrior et correctior detegatur.

Quinimo spero fore ut *Iohannis* etiam velut poëma libenti animo excipiat. aucter enim a Fogginio in pluries citata sua

praefatione p. 8 "dignoscitur elegans, et plane dignus ut illi inter aequales regnum poëticum conferre non sine ratione possis, secundum Barthii iudicium, qui hoc etiam sapienter addidit, Corippi libros *ultimos esse eloquentiae Romanae conatus.*" praeterea pluribus in locis *Adversariorum* suorum Barthius Corippum nostrum praedicat. libro nempe 8 c. 1 col. 358, et apud Fogginium p. 318, ait: *est genius Corippi eo aevo non contemnendi scriptoris ob id amandus, quod sui quam simillimus ubique est, more vel natura potius summorum auctorum aemulus;* c. 13 col. 390 *non inuentus poëta Cresconius Corippus* vocatur; et col. 392 ait adesse *multa in Corippo curam quam pro eo aevo feliciter referentia;* et mox subdit: *Corippus adeo in illa aetate nos delectat, qua regnum poëticum ipsi conferre non sine ratione possis.* libro autem 9 c. 12 col. 436 prosequitur: *non magni nominis aut gloriae cum primis censendae scriptorem esse Cresconium Corippum ipsimet confitemur. suo tamen in genere, certe aevo, regnat, estque ideo magis illius affectanda illustratio, quo obscurior nullo suo merito degit;* et l. 17 c. 23 col. 855 rursus vocatur Corippus poëta pro aevo suo minime negligendus. tum l. 34 c. 3 col. 1548 eum dicit *non prorsus poenitendum ultimi aevi poëtam;* et col. 1550 subdit: *et habet sane non pauca Corippus bona et aequalibus suis meliora.* c. 21 col. 1581 ait: *inter eos auctores de quibus bene mereri operae pretium putes, licet primus non sit Cresconius Corippus, locum tamen suum inter postremos tuetur.* sic l. 35 c. 5 col. 1641 nos docet Corippo *ingenium non defuisse;* et l. 46 c. 15 col. 2156 eum *satis doctum poëtam* dicit. libro autem 55 c. 2 col. 2580 rursus de eo ait: *eum auctorem diligentius ideo repectimus, quod ultimus fere sit eorum qui tali argumento legi mereatur diligentius, quoniam caeteri fere ad res magis notas et vulgatiores abierunt, et sane nemo ad huius ingenium accedit. quod posterius facile intelliges, si Venantium Fortunatum Cresconio Corippo componere volueris: tanta enim horum differitas apparebit, ut pro Romano vate Corippum, illum alterum pro Gallo aliquo agnoscere non negaveris, etsi eodem tempore ambo scripserint.* proinde paulo post subicit col. 2585: *utinam scriptum aliquem librum Corippi indipiici liceret! sunt aut fuerunt utique etiam in Germania nostra exemplaria eiusdem Iohannidos, utpote quam aliquot ver-*

sibus productis citat Iohannes Cuspinianus in *Vitis Caesarem ex Viennensi Austria bibliotheca*, si coniectura non decipimur; quam si cui docto et cordato viro illic vel alibi indipsi describendam contingeret, nae ille omnem posteritatem beneficio demereretur. id ut faciat cuicumque copia dabitur, idque quam maturrime poterit (non enim dubito etiamnum existare eos codices), convicio nos eum poscimus et per Musarum omni aevo sacra mysteria obsecramus. nos quidem non pigeret, rebus omnibus sepositis, libro in manus sumto utili nos commentario accingere; ne in tali aliquo sibi laborandum censeat, qui fortunam tam aliquando habiturus est propitiam. Barthii vota fuerunt quoque Daumii, Leyseri, Foggini, nec non aliorum. Daunius namque in epistola supra citata ad Heinsium scribebat anno 1672: utinam aliquis Iohanneida Corippi, quas in bibliotheca Budensi fuit, tenebris erueret! Polycarpus Leyserus in praefatione ad suam *Historiam poetarum et poematum mediæ aevi*, ubi Conspectum corporis poetarum Latinorum mediæ aevi, quod edere sibi mens erat, exponit, prope finem exclamat: utinam et haberi posset Corippi Iohannis. Fogginius denique in pluries citata praefatione p. IX hæc profert: iamdiu huius etiam poemati editionem in votis habet respublica litteraria, neque elapsam eius spem mihi auguror ex eo quod mihi certo constat in pluribus olim codicibus descriptum fuisse. paulo infra p. X de codice Casinensi addit: utinam vero etiam nunc superesset, aut quo asportatus fuerit innotesceret! omnem profecto adhibuissem curam ne amplius desideraretur. nec alii plures desunt qui Corippum laudaverunt. Olaus quippe Borrichius *Dissert. 2 de poetis Latinis* p. 82 illum vocat poetam non ignobilem; Christoph. Cellarius in *Prolegomenis ad Curas posteriores de barbarismis et idiotismis sermonis Latini* edit. Ienensis anni 1709 p. 47 et seq. inter ferreas aetatis scriptores nequaquam barbaros aut contemnendos Corippum quoque recenset IFNoltzenius in *Lexico Latinae linguae antibarbaro* edito Helmstadii 1720 p. 971 dicit Corippum grammaticum Africanum nec invenustum poetam; IPDe Ludwig in *Vita Iustiniani M. atque Theodorae Augustorum nec non Triboniani Halae Salicae* edita a. 1731 p. 683 not. 1182 exclamat: utinam Corippus Africanus poeta esset in plurium manibus; et Corn. Valer. Vanck in *Animadversionibus suis* editis a. 1744 et

a. 1777 recensis a Foggino in suo Corippo aiebat: *est sane Corippus Africanus, qui sub Iustino secundo floruit, excellentis spiritus poeta et supra aetatem doctus. in Lexico etiam totius Latinitatis consilio et cura Iacobi Pucciolati, opera et studio Aegidii Forcellini lucubrato to. 1 p. 619 verbo Corippus legitur: Fl. Cresconius Corippus, Africanus, grammaticus et poeta, vixit saeculo Christi 6 sub Iustino iuniore, de cuius laudibus scripsit heroico carmine libros quattuor, qui exstant, et Panegyricum, cuius fragmentum superest, et de bellis Libycis, quae intercederunt. stilius, ut grammatici hominis et Africani, satie nitidus et lenis fluens, et ut verbo dicamus, suo saeculo haud paulo cultior. novissime vero Fogginus a. 1777 p. VIII et seq. suae praefationis ad Corippum haec de eodem reliquit: et sane manifesto se prodit Corippus in lectione librorum Virgilii apprimè versatum et gentilis sui poetae Claudiani imitatore, cuius sublimes volatus, etsi non aequis semper pennis, aemulari studet. praestant hanc mihi censuram eius carmina, quae prae manibus sunt, et quas senio iam fessus, ut ipse loquitur, scripsit. utrum fervidus inventa aliquid amplius potuerit, tunc constare poterit, si quando in apricum aetas proferat poemation quo Libycas gentes et Syrtica bella complexus iam fuerat, et cuius ipse meminit in praefatione ad Iustinum. post tot virorum eruditorum iudicia, quae in non levem commendationem poetae nostri recidunt, nihili facienda erit nimis severa atque iniusta censura, cuius nota Adrianus Bailletus eum inussit in celebri opere, falso inscripto Jugemens des savans sur les principaux ouvrages des auteurs. ibidem nempe t. 8 edit. Amstelodam. anni 1725 p. 302 haec de Corippo leguntur. L'idée que les critiques nous donnent de cet homme, est celle d'un grand flatteur et d'un petit poëte. tout ce qu'on dit de plus à son sujet, se peut rapporter à quelqu'une de ces deux méchantes qualités. la première rend assés croyable tout ce qu'on a publié de sa légèreté, de sa vanité, de sa passion aveugle, et de son indiscrétion dans la distribution du blâme et des louanges. la seconde n'a pas besoin d'autres preuves que celles que nous en donnent ses méchants vers, sa dureté, son obscurité, sa prosodie vicieuse et sa mauvaise Latinité. unusquisque autem videt hunc auctorem secutum esse iudicium quod Alemannus protulerat de nostro Corippo, quin eum citaret vel*

ullum alium. sed ignorantia audaciæque Bailleti satis detecta fuit a Menagio in opere inscripto *Antibaillet*, in quo falsa eius iudicia refutantur. ibidem enim (t. 7 edit. pariter Amstelodam. anni 1725 p. 22 parte 1 n. 20) ait Menagius: *Mr Baillet, comme je l'ai déjà remarqué, est un copiste de copiste; p. 76 n. 67: comme je l'ai déjà remarqué plusieurs fois, Mr Baillet n'a point lû les originaux; p. 48 n. 41: comme je l'ai déjà remarqué plusieurs fois, Mr Baillet ne puise pas dans les sources; p. 9 n. 5: Mr Baillet qui fait profession de parler de tous les auteurs Grecs et Latins, sait peu de Grec, et il ne sait guère d'avantage de Latin; et p. 106 n. 85: Mr Baillet a écrit cinq volumes des poètes. il ignore les finesses des langues dans lesquelles ont écrit la plupart de ces poètes. il n'y a que ceux qui font des vers, ou qui en ont fait, qui puissent connoître toutes les beautés et tous les défauts de la poésie. c'est ce qu'a été très-véritablement remarqué par St. Jérôme en son Epître 26: "felices, inquit Fabius, essent artes, si de illis soli artifices iudicarent. poëtam non potest nosse nisi qui versum potest struere" Mr Baillet n'ayant donc jamais fait de vers, n'est pas capable de juger de vers. et il en juge aussi très-mal. mais n'ayant jamais fait de vers, il a cet avantage sur ceux qui en ont fait, qu'il n'y a point de représaille sur lui. sed de hoc satis. potius alia sunt mihi hoc loci animadvertenda, nempe ex eodem poemate nonnulla expiscari posse quae ad auctorem suum pertinent. etenim nunc novimus non Iohanni, ut innuebat Fogginius p. 19, nuncupatos esse libros *de bellis Libycis*, sed *ad proceres Carthaginienses*, ut conicio ex elegia praemissa poemati, in qua v. 1 ait Corippus:*

victoris, proceres, praesumpsi dicere lauros.

item ibidem v. 35 et seq. legitur:

gaudeat in multis sic se Carthago triumphis.

sit mihi rite favor; sit, rogo, vester amor.

hinc etiam videtur in Africa scriptum poemata; atque mox citata elegia nos docet auctorem scripsisse prius, ut Virgilius, *Bucolica*, de quibus nihil adhuc compertum fuerat, fortasse quia iamdiu ea deperdita sunt. hoc clare patet ex versu 25 et seqq.

Brevibus nunc demum expono quam rationem secutus sum in meo edendo Corippo. prius mens mihi fuerat in lucem emit-

tere *Iohannidem* ita prorsus ut iacet in codice Trivultiano, eique e regione addere textum a me utcumque correctum, ut plane fecerat Fogginius, qui è regione editionis Miohaëlis Ruizii Assagrii suam posuit. sed tam foede fuit descriptum et corrupte in nostro codice poëma *Iohannidos*, ut id visum esset vere monstrum. idcirco aliquot litterati viri, quos consului, inter quos Tu quoque fuisti, cl. Iohannes Iacobe, me ab ea intentione avocaverunt. hinc ratus sum potius in notis utcumque repraesentare codicem, qualis re vera est cum suis mendis cuiuscunque generis; ne quis in me querimonias faciat, quas Assagrius sustinuit. is enim (aiebat Arevalus in *Prolegomenis ad Dracontii Carmina* edita Romae a. 1791 c. 5 n. 45 p. 35) *nonnunquam hanc licentiam sibi arrogavit; ut versus corruptos ex ingenio suo restitueret, quin verba codicis aliis videnda ostenderet.* eandem vero querimoniam protulerat Barthius *Adversar.* l. 8 c. 1 hisce verbis conceptam: *illud tamen notandum, Michaëlem Assagrium impudentiuscule fecisse, quod suam nobis septem integrorum versuum correctionem obtulit, veteri lectione codicis, quem unum solumque exstare hactenus non ignorabat, dissimulata, cum se eos corruptissimos invenisse fateatur.* spero fore ut, ubicunque ego male usus sum coniecturis in corrigendo codice, alii feliciter id praestare possint, quin codicem ipsum videant, inspiciendo tantum *notas*, quas ad poëmatum calcem dedi. quod de carminibus ab Assagrio editis id nullus facere potest, quin bibliothecam Toletanam adeat, ubi, teste Arevalo loco mox citato post editores Matritenses *Patrum Toletanorum*, adhuc asservatur codex quo usus fuerat Assagrius. fateor, et pluries in *notis* fassus sum, me nequivisse sanare omnia ulcera quae inveni in codice Trivultiano, et plura adhuc reliquisse iis qui secundam editionem suscipient, unde critice suam exerceant. nam quod olim aiebat Gifanius de omnibus antiquorum scriptis quae ad nos pervenerunt, id praesertim dicendum esse reor de hoc unico corruptissimo codice Corippi. *ex tot, sicut ille in Apologia pro poëtis Latinis addita suis Observationibus in linguam Latinam Francof. 1624 p. 458, ex tot optimorum librorum milibus paucissimi ad nos, iique tam mendosi ac lacerti pervenerunt, ut plus laboris subiturus sit qui illos expurgare velit, quam ipsi forte olim auctores. nullum enim vere antiquorum scriptum ad nos pervenit,*

cui vel plurima non desint, vel quas superant, ita sint immutata ut sine Oedipo coniectore intelligi non valeant. quorum utrum sit magis dolendum, vix quisquam dignoscere queat.

Cum autem hio de *notis* meis sermo incidere, vereor ne eas eruditi viri inveniant plus quam par erat locis similibus praecipue ex Virgilio desumptis oneratas. sed cum viderim Corippum imitorem Virgillii Lucani et Claudiani fuisse, omnes locutiones, ne dico omnia fere verba *Iohannidos* cum iis aucteribus contuli, ut securius incederem in corrigendo purgandoque textu quem prae manibus habebam. hinc factum est ut tam grandem messem collegerim inque *notas* meas referrem. plura re vera reieci, quae inutilia subinde mihi visa sunt: sed non potui me continere quin alia plura retinerem, ne totum laborem meum incassum abire viderem. inter *notas* criticas adiicienda esse censi etiam plura quae ad historiam praecipue illustrandam, et ad faciliorem eorum intelligentiam quae in poemate leguntur, conferre posse putavi, ne lector opus haberet consulere varios libros, quos ad manus omnium ferme non sunt. idcirco plerumque auctorum, quos citare fortasse erat satius, integra loca retuli. praeter menda textus, quibus scatet codex, etiam omnes glossas et annotationunculas, quas in illius margine reperi, accurate in *notis* meis exhibui, ne quid desideretur ab iis qui ingenium suum exerceere voluerint in idem opus et in novam hanc messem post me falcem mittere. eadem plane ratio me movit ut etiam typis committerem, quaecumque inveni in tribus distinctis schedis repertis in codice Trivultiano. ex scripturae enim ductibus existimo eas exaratas fuisse ab eodem codicis exscriptore, quem fuisse Iohannem Ludovicum de Bonis, ut supra innui, dubitare nequeo. *periocharum* titulum illis imposui, quia aliquo modo respondent illis *periochis*, quas invenit et edidit Assagrius in suo Corippo. nostrae autem sunt plane rudiores, et idcirco non ante opus, ut fecit ille, sed in calce libri reliciendas duxi, cum religio mihi fuerit eas omnino omittere: nam in iisdem etiam aliquot sunt verba, quae ad *Iohannidos* poema spectant, quaeque alteram aliquando lectionem praebent. ceterum animadverto me servasse codicis orthographiam, ubicumque eam tueri potui auctoritate grammaticorum primi nominis.

Ut librorum collectores in bibliothecis pone editionem postremam aliorum carminum nostri Corippi etiam hoc opus collocare possint, eadem forma tum, ut aiunt in quarto tum in folio imprimendum curavi. quamobrem huic titulum feci *Mantissa ad appendicem Corporis Byzantinae historiae Romanam*, illi vero *Fl. Cresconii Corippi operum tomus alter* *).

Sed tempus est, ut finem imponam praefationi, cuius longitudine, plus quam par erat, Te, cl. Vir, fortasse detinui; et ut Tibi me nec non labores meos commendatos velim.

*) Digreditur hinc Mazzucchellius (a p. LV ad LXXII), ut gemmam describat antea ineditam, qua libri sui frontem ornavit. ea gemma cum a Corippo aliena esse videretur (Gordianum enim patrem refert), iam non potuit non emitti. I. B.

MICHAELIS RUIZII

ASSAGRII CELTIBERI

DE LAUDIBUS IUSTINI AUGUSTI MINORIS

PRAEFATIO.

Ea librarii fuit, candidissime lector, vel negligentia vel ignorantia in describendo Corippo, nisi iam ex antiquiori exemplari identidem depravato imitationem fecerit, ut in ms nostro aliquot carmina omnia perversave fuerint, non pauca mutila, pleraque depravatissime legantur. quibus malis etsi a nobis summa cura et labore desudatum est ut salutare aliquod remedium inveniremus, fieri id quidem multis in locis minime potuit. mendae itaque nullius difficultatis et periculi, partim ex ipsa carminum orationisve structura, partim ex sententiae conformatae ratione, facile emendari potuerunt; aut saltem ad marginem ex coniectura emendatae scrupulum a nobis iniectum lectori significarunt. quae vero mala nullum aut non sine maxima difficultate remedium sibi postulare videbantur, ea nos omnino intacta reliquimus, alienam potius circa ipsa curationem requirentes, quam ut, ubi salutis remedium vix ullum aut dubium est, nostram temere, ut plerique arroganter simul et impudenter id faciunt, nobis plus nimio confidentes adhiberemus. placuit itaque in gratiam omnium, maxime vero eorum hominum qui minutissima quaeque in antiquis scriptoribus ad superstitionem usque rimantur, vitiata Corippi loca aut misere confracta, sed quibus a nobis curatio aliqua adhibita est, ad finem ipsius operis cum nostra sententia emendationeve reiicere; periculosissima vero

•

non alio modo intra ipsum Corippi contextum repraesentare quam ut plane in nostro unico ms exemplari leguntur. quodsi quandoque, iuvantibus bene superis, exemplar alicubi alterum reperiretur, non dubitamus quin inde Corippi editio tum integra tum emendatior multo in lucem publicam dari posset: sed cum hactenus in universa Europa ne de solo quidem nomine Corippus cognitus ulli antiquariorum hominum fuerit, vix unquam, aut nulla potius spes ipsum integrum, nedum emendatissimum, inveniendi nobis effulgere potest.

THOMAE DEMPSTERI
A MURESKIC.
PRAEFATIO.

NATALIBUS CLARISSIMO ADOLESCENTI
D. GASPAR DE LA TUILLERIE

Thomas Dempsterus a Muresk Scotus I. ST. P.

Multa sunt, Nobilissime Iuvenis, quae citra solem lucent. lampyrides, quas Tullius nitedulas vocat, in tenebris igniculi videntur: at ubi purior dies illuxit, decedit fulgor, et ascitium fucatumque nitorem veri luminis perfectio discutit. ita haec qualiacunque in Corippum, dum meliora compareant, petentibus amicis emittere decrevi, utinam meliori eruditionis solidae face brevi obruenda: nam ut *Polygnotus aut Aglaophon, delineavi tantum difficilia* (Plin. 35 9). Parrhasii sunt aut Apelles, a quibus summa manus sperari debeat. errores detexi aetatis operarunque inscitias, veritatis vix umbram consecutus; quod cur mireris? cum a triginta retro annis nemo luculento et dignissimo lucubrationibus poëtae manum admoveere in tot doctis sit ausus. primus Michaël Ruizius Assagrius blattis tineisque depugnantem e latebris et situ extraxit, et lacunis foede interpolatum, corruptum, iniuria vetustatis arrosum sordibusque squallentem in lucem dedit; neque ex illo quisquam in Europa, quod sciam, ullam aliam membranam vidit, ut plane pro afflicto ac pene conclamato in feno Aesculapii sit pernoctandum, quo tandem sanitati restituto non unus deberetur gallus, non

unum sacro parieti anathema, *non triginta praemia, ut tyrannidas olim Thraeybulo* (Quintil. 3 6), verum, ut ipse ait, *aeternam famam laudemque et nomen habebunt,* quibus tantum felicitatis seu sors seu industria dederit (Corippus l. 1 v. 88). interea tu meas curas boni consule, conceptas, ut nosti, et expressas una dierum hebdomade, in privata domestici studii umbra, quas volui *Ciminium saltum transmittere* (Liv. 9 36) *etiam sine criticorum senatus consulto,* et in apertos Famae campos descendere, tanquam exploratrices aliarum, quas habeo in eadem castra brevi educendas. exigua haec esse scio, sed rudes meo modulo metior, nec mihi propositum eruditus quicquam scribere, quorum vocem audire aveo, sed inventum poetices et politionis literaturae studiosam promovere; quo ut nihil aliud profecerim, certe *habes arenam nostri studii, ubi tui exerceas palaestram ingenui* (Fulgent. praefat. in l. 2 Mythol.). tuo haec inscripta nomini, quo sponte properantem hortarer ut metam pertingas et instar hieronicae in beata iurisprudentiae arce requiescas, avi patrisque inhaerens vestigiis (ne ulteriorem familiae tuae claritudinem tibi ostendam), quem utrumque magnae res actae, solida virtus ac principum favor erigit, illum etiam scriptorum aeternitas commendat. ego vero, ut verba Ausonii (praefat. ad Epiced. in patrem) usurpem, *non ut laudes exigo, sed ut ames postulo.* vale. Lutetiae prid. kal. Quintiles 1610.

DE CORIPPO CONIECTURA NON OBSCURA EX SCRIPTIS IPSIUS.

Explorata de Corippo tradere velle, in tam alto antiquitatis silentio, non minus difficile et arduum quam frivolum et non profuturum: *quod qui tentant oportet necessaria deserant, dum speciosa sectantur* (Sen. l. 9 controv. praefat.); idemque esse iudico atque de nutrice Hecubae, de Sirenum nominibus, de ordine Iliados et Odysseae cum Appione altercari, cum ante triginta annos nec huius nec alterius quidem Corippi nomen unquam in Europa lectum auditum, quod sciam. epigraphe igitur praefert nomen *Grammatici*, quo olim significabant non pulvere scholastico sordidos aut *syllabarum minutias aucupantes*, sed

illustres viros, doctos atque eruditionis genere excellentes, ut est apud Ausonium; ut recte ab Aurelio Cassiodoro dicatur grammaticorum schola gloriosa mater facundiae. sequitur deinde in titulo Africani, quod et ipse fateri videtur, dum nomine Africae agit gratias Anastasio quaestori ob fidelem Africanis navatam operam v. 37. senex hoc opus scripsit: nam in Paneg. Anastasii 48:

fessae miserere senectae,

et in Praefatione 37:

senio dextram pie porrige fesso.

minus locupletem ei fuisse rem familiarem suspicor ex iis quae lego in Praefatione v. 41. nescio an ex lite: nam in Paneg. Anast. 44:

*hi sacri monstrant apices. lege, summe magister,
et causam defende meam.*

officium certe aut in aula Palatina aut in provincia videtur gessisse; sed quale id sit, non exprimit, Paneg. Anast. 47:

*quaestor Anastasi, sub cuius nomine gesto
principis officium.*

descripsit res a Iustiniano Augusto in Africa gestas ductu Belisarii: sic enim Praefat. 35:

*quid Libycas gentes et Syrtica praeslia dicam
iam libris completa meis?*

dedicavit hoc opus Sophiae Augustae Iustini Minoris uxori: nam haec apud eum lego 3 147:

*diva, Augusta favens, sanctum et venerabile nomen,
immortale bonum, nostrae sapientia linguae,
auspiciis haec sacro tuis. tua vota canentem
respice, et oranti clemens solatia praebe.*

scriptum nihilo minus rogatu Anastasii non obscure insinuat 1 15.

LECTORI MEO S.

Non me latet culpaturum te forsitan suppletas a me lacunas. at primum par utriusque nostrum votum esse suspicor, restitutum pristino cultui Corippum aliquando videre, quod cum fieri non possit per me, quid vetat ingenio et probabili coniectura id tentari? reprehensum hoc olim, inquires, in grammaticis nonnul-

his, qui temere Virgilianae purpurae burrum suum admiscere sunt ausi. at ego non conatus sed insoctiam taxatam contendo; et ne omnes prosequar ineptias, quale illud prodigiosae additionis nugamentum? dixit Maro (3 339) in persona Andromaches ad Aeneam:

*quid puer Ascanius? superatne et vescitur aura?
quem tibi iam Troja.*

sciolum quidam impudentissime supplevit:

peperit fumante Creusa.

cum tamen in eodem opere (2 724) Troia fumante sequatur *patrem non passibus aequis*. sed mihi certum ab antiquitate patrocinium: nam Lucretio Caro amatorio, ut fertur, medicamine primum in insaniam verso ac mox extincto, M. Cioero opus *de rerum natura*, quod etiamnum hodie exstat, *perpoliuit atque emendavit*. dioces recensuisse tantum et a librarii negligentia vindicasse. imo *ad obelum et unguem revocavit*, neque illi idcirco censoria nota inusta. idem nostro aevo praestitit in Nonno Panopolitano Franciscus Nansius, cuius industriam laudatissimus commendat Lipsius (Cent. 2 epist. 60); ut fileam criticam severitatem Leogorae Syracusani, Aristarchi, Zenodoti Ephesii et aliorum, qui Homeri caeterorumque scripta corrigebant emaculabant immutabantque. quis nescit Homericum opus ad libitum quorundam contextum? hos ego sequi utinam tam potuissem quam cupiebam! vale,

CORNELII VALERII VONCKII

PRAEFATIO.

Est sane Corippus Africanus, qui sub Iustino Secundo floruit, excellentis spiritus poeta et supra aetatem doctus, neque dubium est quin, si in felicius incidisset aevum, inter maximos vates fuisset numerandus. sed nunc praecolaram illam et divitem venam saeculi ad barbariam vergentis corrupti genius, cuius vestigia ut egregii operis totidem naevos passim ostentat. saepius tamen generosi coloris instar altius adsurgit, et lectores suos in stuporem abripit, talia tunc temporis scribi potuisse. quid! inspiciamus poetas illos, qui a Constantino et sub Theodosiis ac postea floruerunt vulgoque Christiani audiunt. mera tibi barbaries, si Sedulium Paullinum et paucos forte alios exceperis. Corippus quanto iis serior, tanto elegantior. optandum profecto ut scripta eius ad nos integra pervenissent. sed et magna eorum parte destituimur, et quibus etiam per vetustatem invidiam in hunc diem superesse licuit, lacerata et trunca adparent, Deiphobo Virgiliano pene componenda. adde, plurimis in locis tam turpiter ac supine se dedisse librariorum, ut coniunctis quasi mentibus in miseri auctoris perniciem iurasse videantur. nec potuit efficere excellentium virorum industria ut omnibus hisce medicinam facerent neque aliis post messem ipsorum restaret spicilegium. quodsi vero tanta ingenia sibi haud indecorum iudicaverint laboranti Corippo, ut praesto erat, opem ferre, quidni ego, pusilli iudicii et aetatis homuncio, a me non alienum ducam ut positus paulisper elegantioribus ad Musas aliquantum quidem horridiores, nec plane tamen incultas, divertam, modulumque meum ad exornandas eas conferam? bene alibi Barthius, de hoc ipso

Corippo agens: *Iuvat, inquit, ultimos Romanae eloquentiae conatus non adspernari, etsi vulgo minus nobiles habeantur.*

Sin vero hisce observationibus nostris occurrant quaedam a Rittershusio aut alio quopiam iam praecepta, eadem illis adscribi vehementer cupio: neque enim, praeter Ruizii editionem principem et Dempsteri, aliam videre contigit, quas et ipsas, ut plurima, debeo humanitati V. C. Petri Wesseling. non itaque mihi frandi esse voluerim, si qui ante nos nostra forte dixerint, ut Donatus inquebat. sed et quem laudabam modo, Barthius in *Adversariorum* libris, Corippum plurimis locis aut illustrarât aut emendarât, quae omnia huc repetere inanis duxi operae. nullas porro lacunas aut defecta loca supplere aggressus sum. nihil enim incertius et arbitrarium magis semper credidi quam veterum auctorum scriptis verba, ubi deesse videbantur, infarcire, quum forte millia talia nostrum excogitare possit ingenium, quorum ne unum quidem ipsis in mentem venerit. docuit sane experientia coniecturas eiusmodi nimium quantum esse lubricas, sique codices scriptos consulas, evidenter adparere falsas. quod et dudum viri docti observarunt. ab iis itaque (uno forte loco excepto, qui perspicuus erat) abstinui, voces tantum corruptas, siquidem mihi tales viderentur, sanare, aut versibus ordine minus recto collocatis transpositione novave interpunctione mederi institui, nonnulla etiam a crisi minus necessaria vindicare. quod ut nobis successerit, iudicent alii. sed in rem praesentem veniamus.

PETRI FRANCISCI FOGGINI

PRAEFATIO.

Michaël Ruizius Assagrius Celtiberus omnium primus Antverpiae typis Christophori Plantini in lucem emisit anno 1581, dedicavitque serenissimo principi Alberto S. R. E. presbytero Cardinali, archiduci Austriae, Corippi Africani Grammatici *Fragmentum carminis in laudem imp. Iustini Minoris; carmen paenegyricum in laudem Anastasii quaestoris et magistri; et libros quattuor de laudibus Iustini Aug. Minoris*, ex ms cod., quem confidenter adserit, *non ex coniecturis sed ex fide certissima constare, fuisse ante septingentos et amplius annos descriptum.* at vero quo loco eum codicem repererit alto pressit silentio, quae prima mali labes: cum enim nullus alius inventus sit usque adhuc haec eadem carmina exhibens ms codex, quocum Ruizii editionem conferre quis potuerit, neque datus quidem sit cuique locus eundem saltem codicem, quo ille usus fuit, recensendi, hinc factum est ut eleganti sane poëtae nusquam omnino certaque fide licuerit integritatem decoremque suum restituere, quem partim ei veterem detraxisse librarium non abnuo, sed partim detraxisse etiam videtur ipse Ruizius, quod exsolescentes veteris codicis litteras non bene perceperit. itaque post Ruizium plures alii docti viri medicam manum Corippo apponere studuerunt, sed coniecturis quisque indulgens suis. inter hos primus in medium venit Thomas Dempsterus, qui Corippum et suas in eum *coniecturas et commentarium cum castigationibus* edidit Parisiis a. 1610. verum haec quoque editio multis male mulcatum plagis Corippum exhibet, praetereaque innumeris oppleta est erro-

ribus typographicis. Gaspar Barthius (*Advers. l. 17 c. 33*) de se ipso testimonium perhibet, quod a puero satagerat totum Corippum recensere, ut typis committeret, sed in proposito nequaquam permanit, et solummodo plures, doctas sane et acutas, in Corippum animadversiones suis Adversariorum libris interseruit. tertium igitur editus est Corippus ab Andrea Rivino Lipsiae a. 1655, quartum a Nicolao Rittershusio Altorfii Noricorum a. 1664, ac demum quintum ab Andrea Goetzio, qui Norimbergae degens editionem Nicolai Rittershusii iterum Altorfii a. 1743 recudi curavit, Conradi Rittershusii I. C. notis, quas Nicolaus filius suis sociaverat, cum autographo recognitis, et quibusdam e penu etiam suo superadditis, sed quae nullius fere pretii sunt; qua de re ex eo solum aliquam meretur laudem, quod nempe vocum omnium Indicem, ex quibus contexta sunt Corippi carmina, primus adiecerit. praeter has quinque carminum Corippi editiones nullam novi esse aliam, etsi plures alios novi eruditos exstitisse viros, qui illa iterum expolire meditati sunt. id enim in se receperat Maltretus, asseruitque multo castigatior se posse Corippi libros edere, praeteriens tamen dicere an solummodo ex coniecturis, an vero ex aliquo, qui ei tunc forte innotuerit, ms. codice. qua vero de causa promissum haud solverit non subit; quod aequè dictum volo de Leysero, qui, in conspectu corporis poetarum Latinorum mediæ aevi, Corippi libros refingendis ex editionibus Ruizii ac Dempsteri spem pariter fecit pariterque nusquam exegit. demum cum nova haec mea ferveret editio, en mihi obviam fit Cornelii Val. Vonckii opusculum Traiecti editum a. 1744, cui titulus *Specimen Criticum*, in quo plures in Corippum emendationes proponuntur, nec non eiusdem eruditi viri libri duo *Lectionum Latinarum* sequenti anno in lucem emissi, ubi alias quoque in eundem Corippum emendationes ministrat, praetereaque profitetur Corippum totum innumeris locis emendatiorem dedisse, et iam in procinctu esse ut primus cum omnibus doctorum notis et cura etiam sua auctiorem ederet, consilium tamen differre contra votum debuisse, aliunde sibi subsidii spe nata ad eum magis exornandum. utinam Vonckius tam bene conceptum et tam prolixè promissum opus exegisset! sed eadem mala fortuna, qua in irritum cessere Maltreti ac Leyseri consilia, hoc quoque nobis invidit.

Itaque tum cum apud me constitui Corippum novae Appendici, quam curabam, Corporis historiae Byzantinae interserere, ne amplius ab eo Corpore vagaretur disianctus, inprimis opus mihi fuit ut eius textum ipse distinguerem et emendarem; et ne quis aliquid desideraret, variorum notis eundem exornavi, Ruizii primum, deinde vero Dempsteri, Gasparis Barthii, utriusque Rittershusii ac Vonckii; nec praeterissem a Goëtzio subintroductas, si quid valerent, et quas forte habet Rivinus, dummodo editionis ab eo confectae exemplum aliquod quovis pretio acquirere potuissem. praeter aliorum notas apposui etiam meas, in quibus facile profecto mihi fuisset multo plures et multo copiosiores eruditionis manipulos coacervare, ubi de rebus tum sacris et civilibus, tum militaribus et aulicis Augustae urbis Cpoleos, quarum Corippus meminit, sermonem instituere placuisset: sed cui non dicta summorum virorum opera, Du Fresnii praesertim et Bandurii, in quibus quicquid ad eas pertinet luculentissime expositum illustratumque reperitur? cum autem Ioh. Henr. Leichii et Ioh. Iac. Reiskii studio mox etiam in medium prodierint Constantini Porphyrogenneti imp. Cpolitani *de Ceremoniis Aulae Byzantinae* libri duo, vix plane aliquid nunc superest quod desiderare quis possit ad mores dignoscendos aulae Byzantinae. hos igitur quisque per se consulere poterit Graecae eruditionis thesauros, si ei opus libebit. satis mihi esse volui ut, quae coniectando primus in textu Corippi loca emendavi atque restitui, in notis meis confirmarem, quaedam licet etiam eruditionis capita interdum extulerit currens calamus. porro haesi dubius an solummodo textum Corippi emendatum darem, an potius qualein Ruizius, ut sibi visum est, ex ms oodice typis expressit: sed tandem id consilii captandum oensui ut praestarem utrumque, unde quis possit ex utriusque textus collatione, et ex rationibus quae in adiectis variorum notis proponuntur, eam lectionem sequi quae sibi placeat magis. variorum eruditorum notae Ruizii textum respiciunt, meae textum quem emendatum inscripsi, etsi sentio adhuc multa adesse quae aut secundas curas aut peritioris medici manus exspectant, ut sanentur; quorum aliqua cum per tempus subsenserim, in notis inde reconcinnare non praetermissi, in quibus etiam typographica quaedam errata correxi. quoniam vero haec Corippi carmina, quinquies licet typis impressa, adeo

tamen habentur rara ut vix casu ubivis gentium eorum aliquod ex tot editionibus exemplum verum expositum reperiri contingat, qualia laudatae Appendici Corporis historiae Byzantinae interseui, separatim etiam, qua vides forma, emittere optimum fore duxi, ut in seriem classicorum, qui notis variorum editi sunt, Corippus etiam referri queat et magis innotescat. neque enim litteratorum hominum curis minus digni sunt Corippi libri. plura in eis acute concepta et eleganter dicta deprehendes; praetereaque locuples testis est Corippus multarum rerum temporis sui; qua de re eius auctoritate et fide non semel usus est Baronius statim ac in lucem prodit; et mox Ioh. Petrus De Ludewig in eius commendationem scripsit: *utinam Corippus, Africanus poeta, esset in plurium manibus: sed eius exempla Ruizii et Rittershusii non ita obvid. meretur certe is poeta recudi; idque ob plures causas. nam Iustiniani laudes canit, res Iustini describit successoris, idque ingeniose prudenterque, ut liceat inde nosse curialia tum vitia tum virtutes solemnique.* quodsi Nicolaus Alemannus, bibliothecae Vaticanae olim praefectus, decessor meus, hanc tulit adversus Corippum censuram in praefatione ad Procopii Caesariensis libros qui *ἀνέκδοτα* inscribi solent, "*Corippus tam improvidus est Iustiniani atque Iustini adulator quam levis poeta: in alterius enim laudibus exsultans alterius in vituperationem labitur incautus vel potius adductus veritate,*" animadvertas volo virum ceteroquin egregiae indolis et eruditionis ita sensitse nescio quo abreptum in Iustinianum furore, principem profecto non sine magnis vitis, sed multis quoque virtutibus conspicuum. is furor effecit ut Alemannus ne Corippum quidem aequis oculis aspicere potuerit, quia poetico quodam aestu et secundum saeculi sui morem effusis laudibus Iustinianum celebravit. ceterum criticorum omnium communis est sensus, Corippum nec invenustum esse poetam nec levem; et sciens prudensque censeo futurum fore ut quo emendatior legatur, eo magis dignoscatur elegans, et plane dignus ut illi inter aequales regnum poetarum conferre non sine ratione possis, secundum Barthii iudicium, qui hoc etiam sapienter addit, Corippi libros ultimos esse eloquentiae Romanae conatus. et sane manifesto se prodit in lectione librorum Virgilii apprime versatum et gentilis sui poetae Claudiani imitatore, cuius sublimes volatus, etsi

non aequis semper pennis, aemulari studet. praestant hanc mihi censuram eius carmina, quae prae manibus sunt, et quae senio iam fessus, ut ipse loquitur, scripsit. utrum fervidus iuventa aliquid amplius potuerit, tunc constare poterit, si quando in apicem aetas proferat poemationem, quo *Libycas gentes et Syrtica bella* complexus iam fuerat, et cuius ipse meministi in praefatione ad Iustinum.

Iamdiu huius etiam poemati editionem in votis habet res publica litteraria, neque elapsam eius spem mihi auguror ex eo quod mihi certo constat in pluribus olim codicibus descriptum fuisse. Ioh. Cuspinianus in suo *de Caesaribus et Imperatoribus* libro, agens de imp. Iustiniano M., repertum a se esse narrat Budae in bibliotheca Regia hoc poemationem octo libris distinctum, inscriptumque *Fl. Cresconii Corippi* nomine et titulo *Iohannidos*, cuius argumentum erat bellum Libycum, quod Iohannes Patricius contra Afros gessit. praeterea hos recitat eius primos versus:

*signa, duces, gentesque feras Martisque ruinas,
insidias, atragesque virum durosque labores,
et Libyae clades, et fractos viribus hostes,
indictamque famem populis laticesque negatos,
utraq; letiferi turbantes castra tumultus,*

hinc igitur existitisse olim Budae huius poemati codicem innoscit; et praeterea ex eo codice intelligimus Corippum nostrum fuisse dictum Fl. Cresconium Corippum, ex quo fit ut duos alios in medium adducere valeam de eodem Corippi poematio veteres testes. primus est Petrus Diaconus in Actuario ad Chronicon Casinense Leonis Marsioani, ubi inter libros, quos describi curavit abbas Desiderius ad Romanam cathedram postea euectus sub Victoria 2 nomine, Cresconium memorat *de bellis Libycis*. hunc codicem in bibliotheca monasterii Montis Casini adhuc superfuisse a. 1532 novi ex ms cod. Vatic. 3961, qui Indicem continet Casinensium mss Clementis 7 iussu confectum: sic enim in classe librorum Grammaticalium legitur: *liber Cresconii incip. Victoris*. nec mirere hoc initium haud bene convenire cum initio poemati *de bellis Libycis*, quod refert Cuspinianus: laudati enim Indicis auctor nec satis peritus nec satis diligens passim depre-

henditur, qualem se ipse etiam fatetur in epistola opellae suae praemissa, in qua ulterius adserit praecipitanter eam exegisse; aut si mavis, reponam tunc temporis fuisse illum Cresconii codicem ob vetustatem corruptum et mancum. utinam vero etiam nunc superesset, aut quo asportatus fuerit innotesceret! omnem profecto adhibuissem curam ne amplius desideraretur: at modo nulla ibi restat membrana quae Cresconii nomen prae se ferat, nulla in qua *de bellis Libycis* agatur, ut a docto viro illius bibliothecae curatore factus sum certior; qui me etiam monuit Angelum de Nuce, Chronici Casinensis editorem diligentissimum, ad seriem librorum, quos Desiderius describi curaverat, iure merito haec notam apposuisse: *eorum plurimi supersunt, non tamen omnes, expilata non semel nostra bibliotheca.*

Alter demum poematii *de bellis Libycis* a Fl. Crestonio Corippo scripti testis est auctor anonymus, qui Cresconianam collectionem veterum Canonum aliaque ss. patrum opuscula descripsit in membranaceo ms codice saec. 10, Romae in bibliotheca Valli-cellana adservato et nunc notato t. 18, qui texens p. 136 opusculorum omnium a se descriptorum indicem sub hoc titulo: *haec sunt quae in codice habentur*, ita incipit: *Concordia Canonum a Cresconio Africano episcopo digesta sub capitulis trecentis. iste nimirum Cresconius bella et victorius, quas Iohannes Patricius apud Africam de Saracenis gessit, hexametris versibus descripsit sub libris.* hanc notam iuris publici fecit Baronius (a. 527 num. 76) et iterum ex ipso codice descripsit ac recudit Mabillonius (*It. Italic. p. 69*); ita ut planè mirum sit quomodo Chiffletius (*in Praef. Opp. Ferrandi*) et Coutantius (*in Praef. ad epistolas Romanorum Pontificum par. 2 § 7*) adserere non dubitaverint Baronium invenisse illam in ms cod. Vatic. operi Cresconiano praefixam, cum signanter ille notaverit cod. Valli-cellanum et intermedium eius folium, unde eam descriperat. quoniam vero iidem docti viri plus aequo eandem notam aestimantes confidentissime vocarunt illam in testimonium aetatis qua Cresconius collector Canonum floruit, iuvat singula quae in ea adnotator adfirmat obiter expendere: neque enim fore molestum arbitror, ut capta occasione aliquid ministrem ad illustrandos Fl. Cresconii Corippi libros *de bellis Libycis*, si quando obveniat ut in apicum proferantur.

Itaque nugae agere puto qui Cresconii Canonum collectoris aetatem ex ea nota comperisse sibi blandiuntur, cum mihi videatur anonymus adnotator ex eo tantummodo sibi persuasisse quod eiusdem auctoris esset carmen *de bellis Libycis* ac collectio Canonum, quia nimirum Cresconii nomen utriusque operi praefixum invenerat, et quia operis utriusque auctorem Africanum hominem esse sentiebat. verum animadvertamus oportet quod Cresconii seu mavis Crisconii nomen fuit Afris familiarissimum, ut plane liquet ex Collatione Carthaginensi et ex epistola concilii Milevitani ad Innocentium papam 1, quarum uni plures interfuerunt et hanc alteram plures nuncuparunt diversarum sedium episcopi, qui uno eodemque Cresconii nomine appellabantur. est igitur adnotatoris adsertio admodum incertae fidei, etsi indubitanter falsitatis non arguo, tum quia minime pugnat aliquem esse iuris canonici peritum et in arte poetica potentem, tum etiam quia nulla suppetit ratio cur pernegem non eodem fere tempore editam fuisse collectionem Canonum Cresconianam ac editum est a FL. Cresconio Corippo carmen *de bellis Libycis*. quinimo equidem sentio apprime probabile videri quod eadem ferme aetate, sub imperio nimirum Iustiniani Magni, utrumque opus prodierit: nam ex Ioh. Cuspiniani testimonio aliisque inferius adducendis rationum momentis certo teneo huius carminis argumentum esse Africana praelia sub Iustiniano M. gesta; et quod pertinet ad collectionem Canonum, quia sub eiusdem Iustiniani M. imperio eam quoque prodixisse conicio ex epistola eidem operi praefixa, quae adhuc integra superest, ad Liberinum episcopum. et sane Cresconius in ea dicit se excusasse ab iniuncto opere, quod breviarium Canonum a viro reverentissimo Ferrando Carthaginensis ecclesiae diacono digestum iam fuerat, et quod vereretur ne aliud breviarium exsequendo eius prudentiae deprehenderetur in aliquo derogare; quae loquendi ratio, non secus ac sapientissimi et venerabilis viri appellationes, quae ibidem Ferrando insuper tribuuntur, vehementer suadent aut adhuc in vivis Ferrandum fuisse aut saltem eius breviarium non multo ante fuisse editum. iam vero quem latet sub imperio Iustiniani Magni Ferrandum floruisse? fuit enim S. Fulgentii episcopi Ruspensis in monasterio Sardiniae Calaritano discipulus; et cum S. Fulgentius kal. Ian. a. sal. 533 mortem obierit, eiusdem vitam descripsit et Fe-

liciano in sede Ruspensi eidem post annum integrum suffecto dedicavit. qua de re factum hoc esse constat a. sal. 534, quo Iustinianus Magnus annum 8 imperii sui numerabat.

Unde vero bonus adnotator acceperit Cresconium collectorem Canonum fuisse episcopum divinare non ausim. quinetiam, si praelaudatam epistolam Cresconianae collectioni praefixam iterum consulas, facile intelliges eius auctorem, saltem tunc temporis, nullatenus fuisse in tali dignitate constitutum: Liberino enim *subiectum se* dicit, et Liberini *paterna auctoritate* coactum ut operi manum admoveret. hae phrases haud bene conveniunt episcopo ad episcopum scribenti, etiamsi probare posses Liberinum Cresconio praestantiorum fuisse seu dignitate veluti primatis et archiepiscopi seu antiquitate consecrationis.

Demum aut minus veraciter aut saltem minus diligenter indicatum puto ab adnotatore argumentum carminis *de bellis Libycis*, quod ei innotescebat Cresconii nomine inscriptum. si enim, quia tunc forte in ore vulgi celebrabatur praecipue insignis victoria, quam recentius in Africa de Saracenis Iohannes Patricius imp. Leontio reportaverat, hanc ille victoriam Cresconiani carminis argumentum esse adserere intendit, prout Chiffletius et Coutantius sibi persuaserunt, falsitatis eum arguunt primi eisdem carminis versus a Cuspiano editi, qui bellum indicant vario ac diuturno Marte agitatum, cum e contrario bellum Saracenicum sub Leontio brevi temporis spatio confectum esse constet ex Anastasio Bibliothecario et Cedreno, qui eius meminere. Anastasius ita loquitur: *mundi anno sexies millesimo 190, divinae incarnationis 690, anno vero imperii Leontii tertio, acis Arabes in Africam mota hanc obtinuerunt, et ex proprio exercitu taxatos in ea quosdam constituerunt. quibus compertis Leontius mittit Iohannem Patricium virum idoneum cum omnibus Romanis classibus; qui cum Carthaginem pervenisset et bello catenam portus eius aperuisset inimicosque in fugam convertisset, hos viriliter insecutus universa liberavit Africae castra.* si quis autem malit adnotatorem, secundum aetatis suae morem, Saracenorum nomine Africanas gentes appellasse, Africana licet bella sub Iustiniano gesta indicare voluerit, eum non fuisse mendacem dabo, sed in proprietate verborum minus diligentem dicam. quamobrem cum Fl. Cresconius Corippus libris suis *de bellis Li-*

bycis titulum *Iohannidos* praefixerit, quis foret ille Iohannes a quo poemation ita nuncupabatur, Chifetio et Contantio opus erat diligentius expendere, ne deciperentur existimantes celebrasse Corippum bellum in Africa a Iohanne Patricio gestum imp. Leontii anno tertio. neque enim hoc solum in Africa gestum est bellum a quodam Iohanne Patricio, sed etiam confecta sunt diuturna Romanorum cum Mauris et Vandalis agitata praelia sub Iustiniano Magno; et nullatenus dubito cecidisse Fl. Cresconium Corippum Latinis versibus, quae soluta Graeca oratione scripsit Procopius in historia de bello Vandalico; et heroem seu mavis Maecenatem poematis sui Iohannem nuncupasse, quo militiae Romanorum in Africa magistro sine consorte tandem aliquando confecta et absoluta fuerunt praelia pluribus annis pluribusque cum gentibus variaque fortuna gesta in Africa, Iustiniano Magno imperante. erat iste Iohannes Patricius Pappi illius frater, qui usus fuerat ex quattuor ductoribus equitum in bello adversus Vandalos Belisario duce commisso; et eum Procopius celebrat in altero historiae suae libro de bello Vandalico.

Iam vero cum de libris Corippi editis ineditisque satis dixerim, nunc de Corippo ipso aliquid commentari operae pretium foret: sed nullum novi veterem Graecum Latinumve scriptorem, qui eius meminerit. commentariolum de eo scribere Dempsterus satagit inscriptum *de Corippo coniectura non obscura ex scriptis ipsius*: sed vacuas diverberat umbras, et fingens sibi captare lucem captat tenebras. itaque meliora quaedam proferam, paucis tamen me expediam.

Corippus dicebatur etiam Flavius Cresconius seu Crisconius, quod laudatus nos docet vetus codex a Ioh. Cuspiano Budae repertus. Afer gente fuit, et arte grammaticus, utriusque rei teste ms codice Ruizii; nec semel ipse Corippus Africanum se prodit in suis, qui supersunt, versibus. grammatici autem appellatio ita est accipienda ut virum significet in dicendo scribendoque praeclarum, quales fuerunt quorum memoriam posteritati mandavit Suetonius in opere *de claris grammaticis*.

Senio iam fessus *de laudibus Iustini Augusti Minoris Corippus* scripsit, cum iam pluribus libris scripsisset *de bellis Libycis*. de utraque re testimonium certum ipse perhibet; et ex coniectura adiiciam scripsisse de bellis Libycis ante annos plus

minus triginta. hanc annorum supputationem mihi praestat tempus quo hosce libros edere potuit, et tempus quo scripti esse videntur libri de laudibus Iustini. bellis enim Libycis Iohannes Patricius finem imposuit, qui creatus est militum in Africa magister sine consorte anno 8 imperii Iustiniani; qua de re ante hoc tempus haud plane potuit edere Corippus libros suos de iisdem bellis huic Iohanni nuncupatos; neque est verisimile eos edidisse post longum tempus. porro cum Iustinianus M. imperaverit annis 39, constat proinde quod multo post scripti fuerint libri de laudibus Iustini Augusti; quin etiam plane liquet scriptos fuisse duobus saltem annis postquam Iustinus imperabat. cum enim Corippus l. 1 et l. 4 Iustinianum in extremo vitae praedicentem inducat, futurum fore ut qui ei nocere meditati fuerant Iustino etiam insidias molirentur, ut meritis poenis ad aliorum exemplum multarentur, fingendae huius fabulae occasionem ex eo occupatum esse facile est intelligere, quod Iustini iussu anno imperii eius secundo, die tertia Octobris, capitali supplicio affecti fuerunt Cpoli Aetherius et Addaeus magnae auctoritatis apud Iustinianum patricii, quos plurimum criminum ac praecipue conspirationis in ipsum Iustinum actos fuisse reos narrant omnes illius temporis historici. Eustathius vero, seu mavis Eustratius, scriptor coevus, in vita S. Eutychiei patriarchae Cpolitani (vide Acta SS. ad diem 2 Aprilis) factum hoc esse adicit ultione divina, quod eorum potissimum consilio et opera e sede Cpolitana detrusus ab imp. Iustiniano fuerat S. Eutychieus et in exilium missus, ei, nullo plane iure, suffecto Iohanne Scholastico. Corippus quoque ultionem divinam super eos factam esse fingit, quia ipsi Iustiniano nocere voluerint, neque explicat qua ratione: at quis principi nocet magis quam malus consiliarius, et qui perversa consilia non modo suggerit, sed operam etiam praestat ut executioni mandentur? praeterea cum l. 4, quem aliquanto post alios tres editos esse suadent versus quibus tertius explicat, palatia Sophiana Corippus commemoret, hinc etiam manifestum fit hos libros non edidisse statim ac Iustinus ad imperium evectus fuit, cum haec palatia condendi atque adeo renovandi amplian-dique et exornandi occasionem enarret Theophanes ad a. 4 imperii eiusdem Iustini. hae meae coniecturae videntur mihi esse probabilissimae, et fortassis luculentioribus etiam argumentis

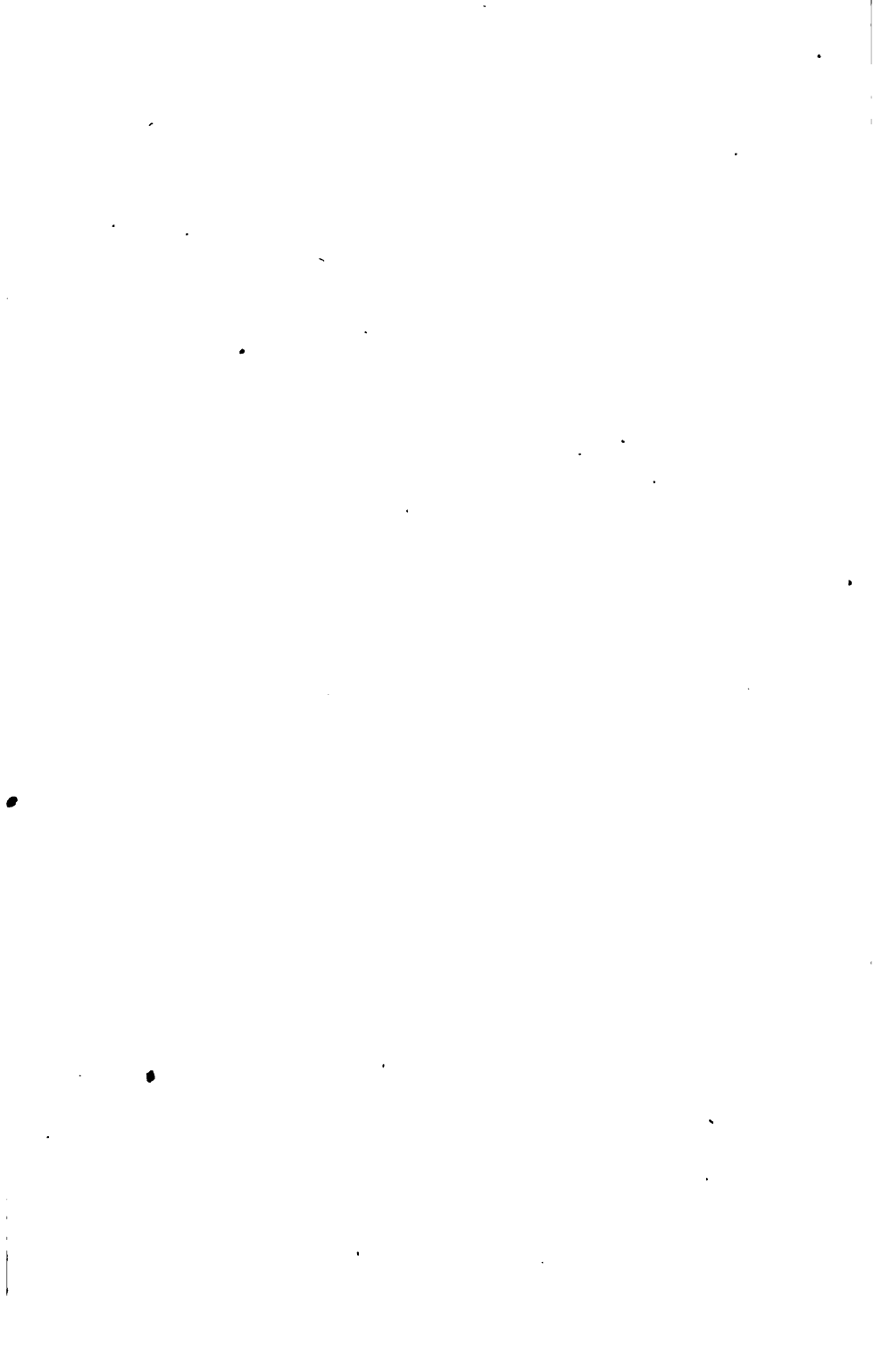
constarent, ubi integrum haberemus librum 4 et alios libros, qui eum prosequebantur: sicuti enim tribus libris imperii Iustini initia, sic etiam totidem consulatam eius et in eo gesta Corippum celebrasse vehementer suspicor.

Corippo familiares erant sacrae litterae, quod eius versus ostendunt, in quibus plura ex illis imitatur. illius vero pro recta fide contra sui temporis haereticos studium mirifice testatur symbolum fidei, quod secundum Nicaeni et Cpolitani conciliorum constituta versibus diligenter expressum inserit l. 4, et fortassis non modo veritati Catholicae obsequium ita praestare voluit, sed etiam ipsi Iustino plaudere, qui statim ac imperio potitus est editum de recta fide, quod Evagrius recitat (*Hist. Eccl.* 5 4), conscripsit, hortatusque est omnes ad Catholicae ecclesiae doctrinam atque unitatem amplectendam.

Velificatos esse Corippo primos aulae Byzantinae ministros, Anastasium praesertim magistrum et quaestorem, tum ex carmine panegyrico in laudem ipsius Anastasii, tum ex libro primo de laudibus Iustini luculenter discimus, sed obscurum remanet utrum hisce editis libris solatia obtinuerit, quibus indigebat. nam de inopia sua saepius queritur, in quam *saeva Fortunae ira* se incidisse dicit, reticens tamen causas, unde translucere quid amplius potuisset de eius vitae ratione. demum, si Dempsterum audias, *certe officium aut in aula Palatina aut in provincia gessisse videtur* ex v. 48 Panegyrii in laudem Anastasii; quod ego tamen nullatenus video, ut in notis ad eum locum patefaciam. praeter haec nihil aliud in promptu habeo, quod de Fl. Cresconio Corippo Africano grammatico commemorem.

FL. MEROBAUDIS
CARMINUM PANEGYRICIQUE
RELIQUIAE
EX MEMBRANIS SANGALLENSIBUS

EDITAE A
Barthold Georg
B. G. NIEBUHRO C. F.

CARMEN I.

p. 1

(TRICLINIUM PLACIDI VALENTINIANI AUG.)

* * *

incumbit foribus pictae Concordia mensae,
purpureique sacer sexus uterque laris,
aeternas ubi festa dapes convivia gestant,
purpureisque nitent regia fulcra toris.

5 ipse micans tecti medium cum coniuge *princeps*
lucida *cecu summi* possidet astra poli.

terrarum veneranda salus: pro praeside *nostro*
amissas subito flet novus exul opes.

cui natura dedit, victoria reddidit orbem,

10 claraque longinquos praebuit aula toros.

hic, ubi sacra parens placidi petit oscula *nati*,

Castalium credas cum genetrice deum;

cum soror adsistit, nitidae candentia Lunae

sidera fraterna luce micare putes:

15 si coniux aderit, dicas Nereia Peli

Aemonio Thetidos foedera iuncta toro.

hac etiam de prole licet sperare nepotem

cui Larisa suum conferat una virum.

p. 2

Augusti nomen, quem poeta celebrare studet, verbo *placidi* (v. 11) innui videtur: omnia certe in Valentinianum apte conveniunt. *victoria* de Iohanne tyranno imperium avitum reddiderat puero; et *aula* Cpolitana nuptias Eudoxiae praebuerat. *mater* (v. 11) Galla Placidia est, *soror* (v. 13) Heneria, *consors* (v. 15) Eudoxia, Theodosii filia. *subolem* (v. 19) de Eudoxia accipere licet, Valentiniani filia maiore. sed cur *nepotem* sperat poeta, non *filium*? Theodosium igitur Placidiamque unice respiciebat?

v. 1 pr m *concordiae*. v. 15 pr m *omiserat dicas*; ac in fine versus

en nova iam suboles, quae vix modo missa sub *auras*
 20 mystica iam tenero pectore sacra gerit,
 vagitu confessa. deum sentire putares:
 mollia sic tremulo moverat ora sono.
 o felix! uno geminam cui tempore vitam || ·981 ·d

CARMEN II.

silva viret, pulchram domini sortita iuventam,
ipsaque primaevo lumine tecta nitent,
quae Foebi flammata rotis et principis ostro
aetheris ac terrae sidera mixta tenent.

p. 8 5 *marmoreos rigat unda lacus, fictasque metallis*
cornigeras rapido proluit amne feras,
turbaque festinis onerat crystalla fluentis;
gemma vehit laticem quae fuit ante latex.
culmina celsa tenet socia cum coniuge princeps,

10 *cuius sacra petit pignora mundus ovans.*
mira fides! optare licet, qui sceptras capessant;
nec numerum regum poscere vota timent.
sic dominos secunda sui de stemmate regui
continuat proprios dum creat aula novos.

scripserat omissum in sequentis initio Aemonio. v. 16 cod. Tethidos. v. 21 pr m vagitum.

Monere vix opus est, quae initio aut fine versuum inclinatis litteris scribuntur, mea pro abscissis supplementa esse; singulas in mediis versibus litteras pro exesis. de initiatione puellulae regiae per sacrum fontem facta sermonem esse cuius apparet, eodem modo quo carmine IV de infante Aëtili.

Abscissa superiore paginae parte quot versus interciderint, nulla inveniri potest coniectura: sed in hac lacuna, absoluto carmine quod praecedit, alterum ab eo diversum incepisse propterea haud dubitanter statuo, quod alias bis eadem dixisset non absurdus poeta; absolutoque disticho duodecimo primum carmen apte concluditur. ut illo tridinium, sic hoc hortos laudare videtur. secundi distichi sensus valde obscurus est: licetne de vitris purpura coloratis cogitare, per quae immisi solis radii lumen purpureum spargant? *cornigeras pecudes* (II v. 6) sunt cervi ex auro facti, quorum circa fontem dispositorum mentio apud Anastasiam in baptisterii descriptione occurrit; nisi tamen de museo opere intelligere placet, in imo lacu marmoreo. *aula* quae novos dominos crearet, Theodosii Iunioris Augusti est, per quem Valentinianus in Occidente regnabat.

CARMEN III.

VIRIDIARIS VIRI INL. FAUSTI.

explicat aestivas ramis errantibus umbras
 , frigoris arcani silva referta gelu;
 nec commune sibi tempus permittit et anno,
 privatamque hiemem frondea tecta tenent.

5 . . . er tonsa comas Spartani marmoris instar
 porrigit excisum buxus amoena latus;
 quam nec Achaemeniae possent penetrare sagittae || p. 4

. . Marti iunxit amica Venus,

CARMEN IV.

(NATALIS FILII AËTII PATRICII.)

annus panditur ecce iam secundus,
 et festum puero diem reducit,
 quo vitalibus inohoatus auris
 iustis bibit aetheris vigorem.

5 omnes nuno Latiae favete Musae,

Ad CARMEN III. Rubricae deletae medicamento parum levantur; obscuratumque contiguis nimbis solis lumen adeo mihi offecit, ut absoluta demum libelli impressione, tandem sereno die adiutus, *Fausti* nomen clare legerim; ac simul vestigia ductuum haud dubia cernerem ante id quod tum perspicue vidi *ridiariis* esse. de quo quum nihil comperisset Leopardius, nihilominus egregie coniecit legendum esse *viridiarium*; quod ita amplector ut membranis obsecutas servem *viridiaris*; de qua rusticae linguae forma vulgare italicum *versjere* omnem dubitationem tollit. neutram terminationem in masculinam, ac deinde *ius* in *is* mutatum abiisse, secundum analogiam est, quae in formanda lingua rustica, sensim in vulgarem deflectente, observatur. — Faustus, cuius hortos Merobaudes, ut Statius Sidoniusque amicorum villas, laudat, Anicius Acilius Glabrio Faustus est, consul anni 438, postquam anno 424 urbem praefectus rexerat. — v. 5. an c littera ante er fuerit, minime exploratum est; ita *super* supplere ausim.

Ad *hemistichium*. Hic et alibi, resecta per obliquum membrana, pars versus omnino perijt: quarum aliquid conspicitur, nonnisi dimidiatae supersunt litterae.

Ad CARMEN IV. Filius Aëtii, cui hoc genethliacon dictum est, si tamen ultra infantiam vixit, Gaudentius fuerit, avi nomine dictus; quem, dum pater viveret, principalibus nuptiis destinatum, Gelsericus directa urbe in Africam abduxit. quippe Carpilio haud paulo maior nata fuit, qui lega-

p. 5

omnes nunc Latiae virete silvae.
 vernent limina, laureisque sertis
 inserpant hederæ vagante nexu.
 exultet placido tumore Tybris,
 10 et nulla rutilus nec asper unda
 hibernis vada molliat serenis.
 laxet pectora bellicosa ductor
 et dignus rude, lacteamque prolem
 nodosis ferus ambiat lacertis.
 15 adsit cum socio parente coniunx,
 coniunx non levibus canenda Musis,
 heroum suboles, propago regum;
 cuius gloria feminam superstat;
 quae non, ut Thetis, anxium pavorem
 20 secretis Stygos abluit sub undis,
 et natum trepidis anhela curis
 contra fata deum metusque leti || p. 182.

*
 *
 *

p. 6

primaevos pueri *recentis* artus
 plenis numine fontibus rigavit;
 25 qua puri deus arbiter lavacri,
 arcana laticum receptus unda,
 pellit crimina, nec sinit fuisse,
 et vitam novat, obruitque poenam.
 his te priunitiis, puer, sacratum
 30 exceptit gremio micante Roma;
 et nudi lateris recincta vestem,
 quae bellis procul omnibus patebat,
 nutricem tibi praebuit papillam.
 felix distulit adtulitque partum
 35 Lucinae mora: praestitit morari
 ut spebus timidis diu negatus,

cione ad Attilam functus est. v. 17 pr m *rerum*. — Renatus Frigeridus
 (apud Gregorium Turonensem II 8) Aëtium Carpillonis generum fuisse tra-
 dit; qui Carpillio quis tandem fuerit, equidem plane ignoro. virum, qui
 inter barbaros educatus maxima cum iis familiaritate usus est, secundis na-
 ptis barbaram uxorem duxisse facile credi potest; ac de barbara origine in-

et civis dominae futurus urbi,
 natalera tibi regiam Quirini
 et primas Latii domos videres,
 40 proles Martia Martios penates,
 hoc iam clarior inclyto parente,
 quod vix puberibus pater sub annis,
 obiectus Geticis puer catervis,
 bellorum mora, foederis sequester,
 45 intentas Latio faces removit
 ac mundi pretium fuit parentis. || ·181· d

telligendum esse, quod eius uxor *regum propago* dicitur. — ad v. 41. idem Renatus Frigeridus (ap. Gregorium Turon. l. c.): *Aëtius a puero praetorianus, tribus annis Alarici obses, dabitur Chunorum.* cf. panegyricum v. 127 seqq. — pr m *hic.* — ad v. 44. ed pr prave: foederum.

(FL. MEROBAUDIS IN III CONSULATUM AËTII P. 7
 PATRICII PANEGYRICUS.)

P R A E F A T I O N I S
 F R A G M E N T U M I.

* * *

..... una tua p ... us quam ana | nihil quod cupias la-
 tere deprehendi *potest: de* | nique omnia agis ut qui scias in
 conspectu et iudi | cio omnium esse quod gesseris. |

Ad PANEGYRICUM. Ut Claudianus Stilichonis ipsiusque Augusti consulatus, ita Merobaudes Aëtii fasces celebrat, hoc ab illo diversus quoad praefationem non metro conditam sed ad orationis modum praeponit. de consulatu agi plurima evidentissime indicant, v. 30 *togae praemia*, v. 31 *paecia carnalis*, v. 36 *festis ducis*, iterumque v. 44 *curulis*; v. 13 *consulis* mentio, cuius leges acceperint Aremorici; denique v. 46 *fasces*: quum autem ter consul fuerit Aëtius, tertium consulatum intelligendum esse quo cum Symnacho processit (a. 446), et v. 43 et 44 indicant, et adhuc clarius his comprobatur quae v. 24 — 29 de pace cum Geiserico facta memorantur; cum quo pax bis inita est, annis 435 et 442: verum prior intelligi nequit propter mentionem Carthagini captae, qua urbe Vandalus per dolum et periculum anno demum 439 potitus est.

Ad PRAEFATIONIS FRAGM. I v. 1. Huius quoque versus litterae, quae non omnino abscissae sunt, vix dimidiatae exstant atque aegro divinantur.

p. 8 lateant ergo hii quos deprehendi pudet: *elenim* | bonae conver-
 sationis est nimis petere *conspic* | tum. et tamen mali frustra
 arbitros *fugiunt*: | quid enim eis prodest non habere *conscios*,
cum | habent conscientiam? veniant sane ad *te quos vo* | lunt 10
 arbitri, quam volunt severi iudices *morum* | atque virtutum; nec
 tantum Catones *nostri*, *sed pe* | regrina Lacedaemoniorum et
Atheniensium | nomina: nullum profecto tempus, *nullum*
diem, | nullam denique horam in actibus tuis quam *non*
admi | rentur invenient. tibi enim cubile *cava ru* | pes aut 15
 tenue velamen in caespite; nox *in vigiliis*, | dies in laboribus;
 iniuria iam pro voluntate; *lorica* | non tam munimen quam
 vestimentum; *coena* | non adparatus sed conversatio; post-
 remo | qui aliis procinctus, tibi usus est. | 20
 nec inmerito te ita communem *alacritati ac la* | bori, labori ac
 potestati, natura formavit | ore *ciiumgra. uares la. oran. ra*
 | proximitas tua i .. *volocitatem tuam* || 20

* * *

p. 9 a tentorio .. ac quamq | *tentorium* ducit. tunc
 si quid a bellis | *vacat*, aut situs urbium aut angustias mon-
 tium | *aut plana* camporum aut fluminum transitus aut | *viarum* 5
 spatia metiris, atque ibi quis pediti, quis | *equiti* accommodatior
 locus, quis excursui | *aptior*, quis receptui tutior, quis stationi
 uberi | *or*, *exploras*. ita ad bellum proficit etiam ipsa in | *ter-*
missio bellorum. iam vero, praeter Mar | *tios labores*, cuius 10
 tanta in consiliis *alacritas*, in | *iudiciis* severitas, in conloquiis
 mansuetu | *do*, in *vultu* aequalitas, in ira brevisitas, in amo-
 re | *diuturnitas*? o fortunatissimum orationis | *meae* tempus!

v. 6 agnoscimus latinitatem illius saeculi. — v. 11 cod. *adqs.* v. 12 Idem *Lacedaemoniorum*, eodem vitio quod in codice Romano de re publica regnat. v. 15 ubi *cubile* scripsi, librarius *civile* scripsisse videtur (ultima littera e resectarum numero est); deinde i expunctum, b superscriptum fuit. v. 15 et 20 supplementa quae Bluhnius mihi proposuit iis praetuli quae ipse dederam. v. 17 vocabulum *iniuria* valde dubium esse videtur; omninoque hanc paginam iterum inspicere cupio. quum autem tota admodum aegre legatur, tum vero multo maxime infimi versus, membrana, quae quum tenuissima tum scalpro attrita est, vi atramenti a posteriore parte exesa, ita ut quot in illa litterarum ductus, totidem hic appareant foramina. igitur v. 21 et 22 aliquot litterae ex his quas indicavi incertae sunt. — p. 2 v. 5 *plana* camporum ab huius aevi latinitate abhorreere non credo. — v. 11 *Leopardius* mal-

15 vera me dicere omnes fatentur | r hactenus me de actibus
 tuis aliquanta | et quidem multum dicturo obest igno | *ran-*
tia. debet nosse quem loquitur; nec sola | *illa de viris* fortibus
 praedicanda sunt quae pu | *blica fama* denuntiat. nam et cum
 20 victoria per |, tum designatur hoc nomine quidquid | *con-*
tulerit favens fortuna bellorum: non tamen | *monumentum* im-
 plet animos ut si ipsa itinera | *atque agmina*, et imago certa-
 minum et vulnera | *et proelia* et hostili caede pulvis cruen-
 tatus || ·961 ·p

FRAGMENTUM II.

p. 10

* * *

lentem in collegium togae senatus adscivit. | pro his me laudi-
 bus tuis Roma cum principe vic | turo aere formavit; pro his
 denique nuper ad ho | noris maximi nomen ille nascenti soli
 5 proximi | mus imperator evexit: intellexit enim qua fide eius
 prae | sentis gesta memorarem, qui de absentis | meritis non
 tacerem. iam considera, ductor | invicte, quanta tibi haec
 agenti praemia debe | antur, pro quibus mihi tanta sunt con-
 10 lata refe | renti. tibi quidem nullum commune praemi | um
 nec par ceteris honor aut laus aliqua usita | ta referenda est.
 habes tamen praemiaticem | conscientiam tuam. etenim recte
 15 factorum | summus fructus est fecisse; nec ullum virtu | tum
 pretium dignum ipsais extra ipsas est. ergo | vel ego vel alii qui
 in hac dicendi professione | sunt, quotiens de actibus tuis ali-
 qua disserimus, | aut ingenia nostra exercemus aut vota cetero-
 20 rum: | tu tibi inniteris, ad te respicis, nec ullum quod | imi-

let in moribus sev. — pr m salubritas. v. 22 pr m impleat. de arcu triumphali sermo esse videtur.

FRAGM. II p. 1 v. 1. collegium togae de senatu intelligo, ut togae meae, iam diu ante ex vita communi abolitus, in curia retentus fuerit. v. 2 seqq. vide quae in praefatione de hoc loco dixi. Roma cum principe fero sollemnis in hoc negotio locutio esse videtur, ut in epigrammate de Claudiano *Πάση καὶ βασιλείῃ*. v. 8 honor maximus certe consulatus interpretor, ac profecto neque Merobandis huius, neque alius cui haec oratio tribui posse videatur, nomen in illius aevi fastis signatum est. v. 4 imperator Orientis. — v. 5 intellexit ab emendatore additum fuit. — v. 8 post tibi pr m a scripserat. — v. 10 pr m premium. — v. 20 pr m ostra. — v. 23 quis iste triumphus fue-

p. 11 tari velis exemplar extra te quaeris: et ta | men nulla regio,
 nullus locus, nulla denique lin | gua laudibus tuis vacua est.
 euntes in Thraciam | triumphum qui consiliis tuis intra Hispa-
 niam || p 96l d

* * *

qui aestimator es quam enormis ubique et quam | insueta gratu-
 latio sit, cum aliquis index de ac | tibus tuis secunda loquitur.
 praeter id enim quod | in te mundi amor consonat, quem proba-
 sti, tum | in successibus tuis veritas ipsa delectat: nemo | enim 5
 de fama dubitat, quotiens vicisse te nuntiat. | delatus ego in au-
 gusti litoris sinum, qua Salonas usque | per anfractus terrae
 pronum pelagus | inlabitur, nactus sum quendam qui se tuis
 re | centibus gestis interfuisse memoraret. | Gothorum, inquit, 10
 manus universa cum | rege exierat Romana populatum. hoc
 ut dux comperit — | iam non expectavi ut diceret: progres-
 sus est, ma | num contulit: neque enim haec a te acta dubita-
 bam. | quaesivi statim, ubi, qualiter quantosve fudis | ses. 15
 tunc ille, ad montem, inquit, quem Colubra | rium quasi prae-
 scia vocavit antiquitas: in eo | enim nunc rei publicae venena
 p. 12 prostrata sunt maxima; | hostium partem improvisus, ut solet,
 neci dedit; | fusisque peditum copiis, quae plurimae erant, 20
 ipse | palantes turmas persecutus, stantes robore, | fugientes
 alacritate compressit. nec multo | post rex ipse cum reliquis
 copiis suis adfuit, | defixusque horrore subito calcata prope ca-
 davera || p 96l d

VIII *

si hic litterae excusandae sunt.

p. 183.

EXPLICIT . PRAEFATIO

rit, non expedit: vix enim de Walliae bello Vandalico intelligere licet, cuius
 eventus rei publicae exitiosus fuit. p. II v. 1 pr m *enormes*. — v. 7 et 8
 verba: qua *Sal. usq. p. anfr. ter. pr.* ommissa a librario, ab emendatore ita
 inserta sunt ut versus, quem 8 numeravi, inde oriretur. idem emendator
pelagus addidit, quod iam a pr m exstabat: hoc autem, ne bis compa-
 rareret, linea transfixit. — v. 16 cod. *inquid*. v. 24 pr m *subcalcata*. —
 EXPLICIT PRAEFATIO. sic expediendus est librarii lusus eiusdem generis quo

- Danuvii cum pace redit, Tanainque furore
 exiit, et nigro candentes aethere terras
 Marte suo caruisse iubet. dedit otia ferro
 Caucasus, et saevi condemnant proelia reges.
- 5 addidit hiberni famulantia foedera Rhenus
 orbis, et Hesperis flecti contentus habenis
 gaudet ab alterna Thybrin sibi crescere ripa.
 Iustrat Aremoricos iam mitior incola saltus;
 perdidit et mores tellus, adsuetaque saevo
- 10 crimine quaesitas silvis celare rapinas,
 discit inexpertis Cererem committere campis;
 Caesareoque diu manus obluctata labori
 sustinet acceptas nostro sub consule leges;
 et quamvis Geticis sulcum confundat aratris,
- 15 barbara vicinae refugit consortia gentis.
 hinc quoque, Tyrrhenis qua fluctibus ima resultat
 Gallia, et aërii conscendens ardua montis
 limite nimboso terras perstringit Hiberas,
 nil nostri iam iuris erat. sed belliger ultor
- 20 captivum reseravit iter, clausasque recepit
 expulso praedone vias, populosque relictis
 urbibus et sociis confinia reddidit arvis.
 undique iam Seythicis erepta furoribus hostem

p. 13

•

•

•

||

in aliis membranis B I I B pro falsitate subscribitur, omisis alteras litteris
 quae alio colore interponendae essent, id quod fore neglectum esse videtur.
 Parte scriptum esse schedae suadent, ubi ductas litterarum effingere ce-
 natus sum: sunt autem quadratae, in quibus ad rescribendum deletis inter
 P et B aegerime distinguitur: aliter, parum diversa ratione, supplendum
 esset PRAE/TiO. — ad carminis v. 4 cod. sevi. — v. 7 fateor me huius
 versus sensum non assequi. ceterum de Rheno subacto non est poetae men-
 dacium: constat enim Francos ad Rhenum ab Aëtio ad obsequium redactos
 Burgundionesque domitos fuisse. — v. 12 divi Iulii bellis adversus Venetos
 ceterosque Aremoricos. v. 14 igitur aut Aremorica ultra Ligerim aut Go-
 thorum regnum usque ad hunc fluvium porrigebatur. v. 17 pr m condens
 oper ard. v. 20 Narbone ex obsidione erepto. — Romanas nuptias de qui-
 bus v. 27 seqq. sermo est, Eudoxiae, puellae Augustae, esse suspicor, quas

- insector Libyes, quamvis, fatalibus armis
 25 ausus Elissaei solium rescindere regni,
 milibus Arctois Tyrias compleverat arces,
 nunc hostem exutus pactis propriis arsit
 Romanam vincire fidem, Latiosque parentes
 adnumerare sibi, sociamque intexere prolem.
- p. 14 30 sic tranquilla togae recipit dum praemia ductor,
 pacatamque iubet lituos nescire curulem,
 ipsa triumphales habitus mirantia passim
 bella dedere locum. Scythici iuvat axe subacto
 cardinis, arcanis lustrare securibus urbem.
- 35 ipse pater Mavors, Latii fatalis origo,
 festa ducis socii trucibus non inpedit armis.
 tela dei currusque silent; vacuique iugales
 pabula Rifaeis retegunt abstrusa pruinis.
 exarmat Bellona comas, galeamque remittens
- 40 pulvereum glauca crinem praecingit oliva,
 cristatamque docet foliis mansuescere frontem.
 hanc tot bella tibi requiem, Romane, dederunt:
 pax armis accita venit. Victoria semper
 ductoris sociam traxit praelata curulem.
- 45 post lauros rediere togae, meritumque secuti
 alta triumphorum relegunt vestigia fasces.
 nec certare valent: vincit sua praemia virtus,
 successumque labor superat. quae munera fati
 acta viri pensare queant? an nomina rara

* * *

||

iam tum Gaisericus filio suo Hunerico expetiverit; cui post aliquot annos infelix captiva pro belli praeda cessit. — ad v. 50. Partes carminis, quas, a 50 usque ad 143 versum numeratas, media iis interpositi quae in eo foliorum pari exstant quod nunc in codice paginas 194 a, b, 183, 184 exhibet, ad idem panegyricum carmen pertinere manifesto apparet: locus quem iis assignavi a coniectura pendet. nam cum reiecto altero pari in alium quaternionem, nimis longe ab initio distarent quae mox post praefationem locum habere debent, sic conicio: alterum par extremum quaternionis fuisse (numerus enim, rescissa ima ora, exstare nequit), alterum in eodem tertium; ita et secundum et medium intercidisse. — Narraverat poeta, vulgata fictione, divam aliquam Romanae rei publicae infensam (*divam nocentem* v. 69) pacem turbasse quae orbem terrarum obtinuerit. iam vero de pace annosa, praesertim illis temporibus, verba fieri prorsus mirum videtur. — A prima manu

- 50 et Nili populis ploratus *Osiris*.
 despiciamur: sic cuncta mei reverentia regni
 alterna sub sorte perit. depellimur axe,
 nec terris regnare licet. nec inulta feremus
 haec tamen; et nostris aderit sors iusta *querellis*.
 p. 15
- 55 eliciam summo gentes Aquilone repostas,
 Fasiacoque pavens innabitur hospite *gurgis*:
 confundam populos, regnorum foedera *rumpam*;
 nobilis et nostris miscebitur aula *procellis*.
 haec ait, et pigros *Zephyris* invecta *triones*
- 60 nubila Rifaei penetraverat algida *montis*.
 hic curva sub rupe sedens *crudelis Enyo*
 texerat annosa refugum sub pace *feretrum*.
 huius luctus erat quod sit sine *luotibus orbis*;
 laetis maesta gemit. squalent *informia taetro*
- 65 ora situ, sicciq; rigent in veste *cruores*.
 dura supinato pendent *retinacula collo*;
 languet apex *galeae*, clipei nec *tristis in orbe*
 lux rubet, et totae pereunt *mucronibus hastae*.
 hanc ubi diva nocens liquido de *tramite vidit*,
- 70 desilit, et tali residem licet *excitat orsu*.
 quis miseros, *Germana*, tibi *sopor obruit artus*
 pace sub *inmensa*? quoniam tua *pectora somno*
 mersit *iniqua quies*, *inopes tua classica* || 'q 961 'd
 *
 *
 *
indus mortales habitus, tege casside vultus;
- 75 *urge truces* in bella *globos*, *Scythicasque faretras*
egerat ignotis Tanais bacchatus in oris.
aeratas prosterne domus, et operta metallis

p. 16

v. 51 *despicimus*, v. 56 *parens* scriptum fuerat. v. 61 cod. *sub puppe* habet; neque emendator mendum sustulit, quod evidens est. supplementa argumentis confirmare taedium plenum foret: neque iniqua postulatio est ut, qui ea sibi displicere dicent, exponant cur ita sentiant. eadem quoties haesitarem, supplementis omnino abstinui. quae in hac iterata editione v. 52 et 58 posui, Leopardie debentur. — v. 74. Huius, ut supra v. 50 et infra v. 170 et 197, reliquiae dimidiatis litteris, imo vix certis litterarum vestigiis constant. — v. 77 pro *aeratas* maluisse *marmoreas*, sed litterarum

- culmina, quae toto Latii conspeximus orbe.
una omnes in tela ruant: gravis ardeat auro*
- 80 *baltus; auratae circumdent tela faretrae;
aurea crispatis insidat lamna lupatis;
includant gemmae chalybem, ferroque micantes
fulgens auratis facibus lux induat enses.
moenia nulla tuos valeant arcere furores:*
- 85 *Roma ipsique tremant furialia murmura reges.
tum superos terris atque hospita numina pelle:
Romanos populare deos, et nullus in aris
Vestae exoratae fatus strue palleat ignis.
his instructa dolis Palatia celsa subibo;*
- p. 17 90 *maiorum mores et pectora prisca fugabo
funditus: atque simul, nullo discrimine rerum,
spernantur fortes, nec sit reverentia iustis.
Attica neglecto pereat facundia Phoebo;
indignis contingat honos, et pondera rerum*
- 95 *non virtus sed casus agat tristisque cupido;
pectoribus saevi demens furor aestuet auri;
omniaque haec sine mente Iovis, sine numine summo || .861·d*

* * *

- et placidus sub pace pudor. non proelia mandet
sed gerat, et priscis instauret fata triumphis.
- 100 quem non praeda docens aurique insana cupido
cogat inexhaustis animum permittere curis,
sed ferri laudandus amor, Latiique cruoris
indocilis iugulisque madens hostilibus ensis,
indomitum mitemque probet. nec vota cadebant
- 105 in dubium; notumque fuit quem posceret orbis.

numerum computare debebam; quo spectato pro supplementis v. 87 et 92 alia mallet, ut pauciores litterae sint: verum de sensu non ambigo. v. 82 cod. *calybem*. v. 91 pr m *discrima*. v. 93 cod. *neglecto*. post v. 97 intercidisse videntur duo folia, paulo amplius centum versibus. — Excitata Belona rebusque Romanis ad summum discrimen redactis, omnes consentiunt uno Aëtio duce rem publicam stare posse. — v. 100 *docens* in cod. sic exstat: ubi h. v. a pr m *insania*: v. 101, *curvis* legebatur. v. 103 *ensis Latii cruoris indocilis*, intelligendus est qui eo nunquam imbutus fuerit. — v. 104 pr m *cadebant*. — v. 108 pr m *repperire* (quod emendator in red-

- Aëtium coniunctus amor populique patrumque
 et procerum mens omnis habet; nec dicere mussant.
 reppetiere palam iam quod sententia mundi
 cunctorumque fides nullis auctoribus ambit :
 p. 18
- 110 fata iubent. aderat studiis invitque favorem
 nota viri virtus et magni gloria patris.
 nam claro genitore satus — sed forte parentem,
 caedibus Arotois et iusta sorte potitum,
 callidus et falsa teotus prece percudit ensis,
- 115 Mercatum vita leti decus. haut secus olim
 pugnaces Fabii patria pro gente cadebant,
 et Decius, propero lucem qui fine refudit,
 sed famam sine fine tenet: nam mortis amorem
 pensat laudis honor. tanti sibi conscius heros
- 120 sanguinis, emeritum praestantibus innovat actis || .881 .d
 *
 *
 *
- ut vix prona novis erexit gressibus ora,
 primaque reptatis nivibus vestigia fixit,
 mox iaculum petiere manus, lusingue gelatis
 imbribus, et siccis imitatus missile lymnis
- 125 temptavit pugnās, tenerosque ad proelia ludos
 imbuit, et veras iam tunc respexit ad hastas.
 nec mora: cum Scythicis succumberet ensibus orbis
 telaque Tarpeias premerent Arctoa secures,
 hostilem fregit rabiem, pignusque superbi
- 130 foederis et mundi pretium fuit — hinc modo voti
 rata fides, validis quod dux premat impiger armis
 edomuit quos pace puer —, bellumque repressit,
 ignarus quid bella forent. stupuere feroces
 p. 19

petiere mutavit), et *sentia*. — v. 110 pr m *studiisq. invitq.* — v. 111 seqq. Gaudentius magister equitum, quae de eius morte hic traduntur, nova sunt. — v. 122 pr m *reptatis*. — Aëtius natus erat Dorostenae, in oppido Moesiae, quam Renatus Frigeridus Scythiam vocat, rigidissimarum hiemum terrae. — v. 127 cod. *Scythicis*. — v. 129 seqq. De Aëtio Alarici obside v. Carm. III v. 41 seqq. v. 131 pr m *ratas*. — Post v. 143 iterum ampla

- in tenero iam membra Getae. rex ipse, verendum
 135 miratus pueri decus et prodentia fatum
 lumina, primaevas dederat gestare faretras,
 laudabatque manus librantem et tela gerentem,
 oblitus quod noster erat. pro nescia regis
 corda, feris quanto populis discrimine constet
 140 quod Latium docet arina ducem! sed nomine natum
 nuncupat, et mavult naturae dicere pignus
 quam pacis. tali teneros sub iudice primum
 gaudebat studiis flammare ferocibus annos || 187. p

* * *

- Teutonicum Latiis hostem cum *sterneret armis*, p. 194 a.
 145 tunc ad bella rudem nec adulto *Marte ferocem*,
 ille tamen magnis opibus, Romaque *virente*,
 Gallica bis quinos certamina traxit *in annos*,
 et senior post bella redit. nunc *gloria maior*,
 quod iam barbaricae mutatos *semine terrae*
 150 et bellare pares, uno quod tempore *vicit*;
 quod clausos castris hostes *superavit*, et arma
 quae quondam victoris erant hinc *dextra recepit*
 p. 20 magnanimi luctata ducis. nam *claustra vetabant*
 et turritus apex ingestaque *moenia caelo*,
 155 naturam cumulante manu. nec *signifer ullus*
 illic, turba fuit: longo sed tempore *castris*
barbaries iunctis occasum miscuit ortu.
 stat clypeis vallata cohors, *hastilia torquet*;
 ense minax, volucrique nocens per *inane sagitta.*
 160 nobile non animis, sed non ignobile *factis*
 vulgus inaequali iustus Mars sorte *peremit.*

lacuna incidit. — v. 144. De Divo Iulio sermo est, cuius bella Gallica cum rebus ab Aëtio in eadem provincia gestis conferuntur. in iis quae a versu 148 sequuntur, hoc clare video de bello agi quo Aëtius in Gallia ferocium hostium manum superaverit, Bagaudarum puto, conflatae ex barbaris rusticisque exulibus. hanc colluviem indicat v. 157; eamque in resarciendo v. 149 cogitavi. apparet oppugnationem castelli, quo Bagaudae post acceptam cladem se contulerint, describi. v. 150 moveor ut unum tempus de uno anno accipiam, ut recentioribus Graecis χρόνος pro έτος valet. v. 155

- inivus hinc vertex manibusque et moenibus extat,
 inde ducis virtus bellum domitura perenne.
 ergo immite fremens coniuncto robore ductor
 165 naturae certare parat. cadit agmine facto
 silva ferox: nudi mirantur sidera fontes,
 ignotumque vident montana cubilia caelum.
 textitur in turres abies, et vincere montes
 iussa renitentes exterret culmine nubes.
 170 los crevere viae quas vique manuque

*

*

*

||

- Patricius* longis in caelum molibus urget, p. 194 b.
vicinisque iubet socios consistere castris.
iam nullus sine Marte dies, nos omnis in armis.
emicat obscuras bellatrix pinna per umbras
 175 *illatura* neces; et mors incerta tenebris
fertur, et indubia quamvis sub sorte cruorem
spargunt, ignaros fatorum lumine cursos
caeco tela regunt, et letum errantia portant.
inde subactorum bello pars magna reorum
 180 *dedere se* tardata parat, sensimque recepta
detrectare minas: etiam discordibus armis,
dum pars bella gerit, veniam pars poscere gestu,
pars properare fugam, donec penetrata labore
longo victrices hauserunt moenia flammae:
 185 *carminaque* optatam en victis dant ultima famam
qui saevo sub Marte cadunt: sed carmina tandem
sancta cruentatos vertant ad foedera cantus.
qui dum bella sonant, semper memorabitur hostis;
et sat laudis habet cui tot praemisimus arma.
 190 *est mundi* longaeva salus, qua vindice tutam

p. 21

cod. natura. v. 162 pr m vertix: tum manibus et. v. 165 cod. gudit.
 v. 177 cursos. sic cod. v. 178 initio versus in membr. a pr m az exstare
 videtur. v. 186 pr m pro sed, sub scripserat, omissum scilicet ante Marte.
 v. 187 ad foedera Aëtii dicenda ita transit, ut foedere divoerarum rerum

18 FL. MEROBAUDIS PANEGYRICI RELIQUIAE.

*exercent elementa fidem; qua comprimit undas
Vulcanus; noctisque vices lux alma recondit;
flammea nec siccas urit Titania terras.*

... *populis quae iura dedit, quae condidit urbes*
195 vixit Latium post bella Quirini
..... c. ato animam virtute Quirinum
.. *gressus geminos oris nunc in ...* ||

naturae compagem stare deceat: v. 195 de Numa, foederum et pacis au-
ctore, sermonem esse apparet.
